

Popis stanovništva iz 1910. i njegove povijesne i pravno-političke reminescencije

Ladislav Heka*

Sažetak

Već desetljećima postoje prijepori oko popisa stanovništva iz 1910. godine, zadnjega koji je proveden u državnopravnim okvirima Austro-Ugarske Monarhije. Zamjerke na njega su brojne, a sumnje u njegovu vjerodostojnost pojavile su se u redovima južnoslavenske inteligencije (i katoličkoga klera), a napose delegacije Kraljevine SHS koja je na mirovnim pregovorima u Parizu htjela otkinuti što veći komad Mađarske. Pod obrazloženjem da je popis iz 1910. godine nevjerodostojan, srpske okupacijske vlasti su 1919. godine provele svoj „popis stanovništva“ koji je dakako trebao ići u prilog teritorijalnih pretenzija beogradske vlade na teritorij Bačke i Baranje. Premda taj „srpski popis“ danas nitko ne smatra relevantnim, on je ipak poslužio svojoj svrsi i dobivanju teritorijalnih ustupaka.

S obzirom na to da još ni danas ne prestaju prijepori oko popisa stanovništva iz 1910., odlučio sam si dati truda i tu obimnu građu prezentiranu u šest debelih svezaka tiskanih na više tisuća stranica, uzeti u ruke i iz nje izdvojiti one podatke koji se odnose na Hrvate, Dalmatine, Bunjevce, Šokce. Pri tom naglasak stavljam na Hrvate iz južne Ugarske, pa tako izostavljam brojnu hrvatsku zajednicu iz Zapadne Ugarske. Pred čitateljem stoje podatci koje sam osobno prepisao iz tih svezaka i analizirao. Dakle, to nije građa preuzeta s interneta, niti prenošenje već puno puta ponavljanih statističkih podataka, nerijetko pogrešnih, nego moj skromni prinos ovoj problematici.

Glavna tema moga zanimanja bile su Baranjska i Bačko-bodroška županija, nacionalni i vjerski sastav stanovništva, pismenost unutar tih županija i naselja, kao i upoznavanje s brojem stanovnika koji su znali mađarski.

Ključne riječi: popis stanovništva 1910., materinski jezik, mađarizacija, Bačko-Bodroška i Baranjska županija

* dr. habil. PhD, izv. prof. Pravnog fakulteta Sveučilišta u Segedinu

Uvod

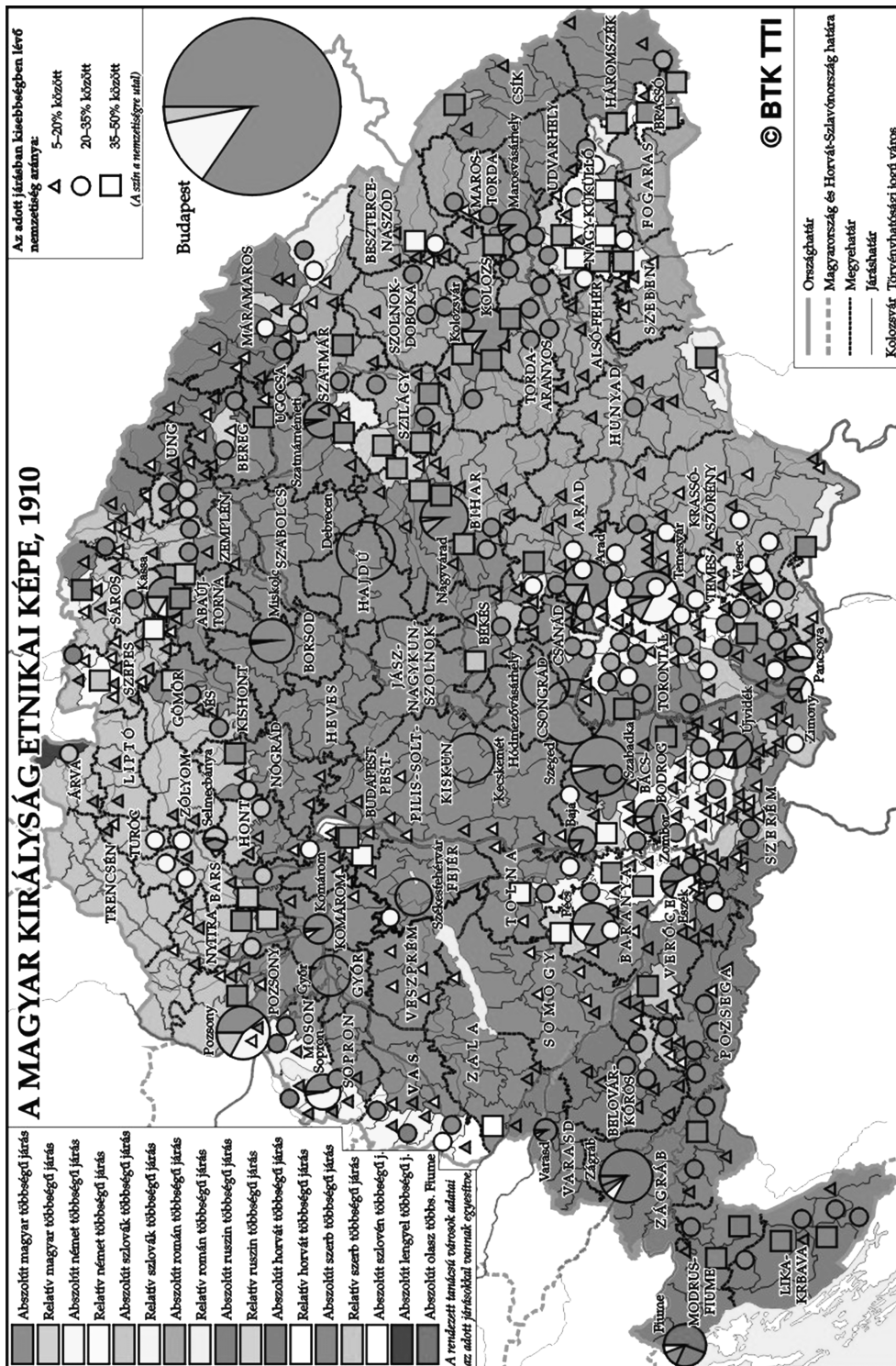
Zadnji popis stanovništva u „Zemljama Krune Svetog Stjepana“ (A Magyar Szent Korona Országainak 1910. évi népszámlálása) proveden je temeljem Zakonskog članka VIII. iz 1910. godine u siječnju iste godine. Spomenuti naziv države sadržavao je u sebi dvije teritorijalne jedinice (Ugarsku i Hrvatsku) i dva politička naroda (Mađare i Hrvate). Slijedom toga je u Hrvatskoj popis proveo Zemaljski statistički ured, a nadzor je provodio hrvatski ban, dok je na razini cijeloga ugarskoga dijela dvojne monarhije ova zadaća bila u nadležnosti Ugarskog (Mađarskog) kraljevskog središnjeg statističkog ureda. Svaki stanovnik je ispunjavao popisnicu (számlálólap) kao listić s 29 pitanja i više potpitanja. Rezultati popisa objavljeni su u šest knjiga (od 1912. do 1920.) na 5186 stranica. U ovom radu se oslanjamo na prvi svezak koji sadrži podatke o nacionalnom sastavu stanovništva. Naglasak stavljamo na Baranjsku i Bačko-bodrošku županiju, što znači da smo izostavili brojnu hrvatsku zajednicu u Zapadnoj Ugarskoj, kao i Srijem, koji je bio u sastavu Hrvatske te je u njemu popis proveden pod nadzorom hrvatskih vlasti. Dakle, podatci vezani za Srijem nisu osporavani, za razliku od onih u prethodne dvije županije. Nastojali smo rasvijetliti podatke o nacionalnom sastavu Južne Ugarske, naročito pitanje Bunjevaca, Dalmatina i Šokaca. Ovo je bitno i stoga što je „bunjevačko pitanje“ još i danas aktualno.

Po rezultatima toga potpisa Ugarska se prostirala na teritoriju od 325 411 km², od kojih je 282 870 km² pripadalo Mađarskoj, a 42 541 km² Hrvatskoj i Slavoniji.¹ Ugarska je teritorijalno činila nešto više od polovine Dvojne monarhije (bez BiH), naime, Austrija je imala površinu od 300 005 km², a BiH 51199 km². Austro-Ugarska Monarhija je bila sedma po veličini država u Europi (ne računajući Rusiju). (Györe, Z. – Pfeiffer, A. 2017:94). Ugarska je imala 20 886 487 stanovnika, od kojih je u Mađarskoj bilo 18 264 533, a u Hrvatskoj 2 621 954.

Popis stanovništva 1910.

U popisu stanovništva iz 1910. je (kao i u prethodnom) kategorizacija obavljena na temelju izjašnjavanja o materinskom jeziku, pod kojim se smatrao „jezik koji smatrate vašim, jezik koji najradije i najčešće koristite“ (Buday, 1911: 465). Uz to je u popisu uvedena i kategorija „drugog jezika koji govori“ popisani. S obzirom da je u Ugarskoj na temelju Hrvatsko-ugarske nagodbe uz mađarski jezik u službenoj uporabi bio i hrvatski jezik, to je jasno razlikovan hrvatski jezik od srpskoga, no u Austriji je u popisu zastupljen „srpsko-hrvatski“ jezik. Tako je i različita metodologija popisa u dva dijela Dvojne monarhije utjecala na razlike u oblikovanju etničke slike. Popis je predvidio nacionalno izjašnjavanje (materinski jezik) u sedam kategorija (Mađari, Nijemci, Slovaci, Rumunji, Rusini, Hrvati i Srbi), dok su drugi jezici

¹ A Magyar Szent Korona Országainak 1910. évi népszámlálása. Első rész. A népesség főbb adatai. Magyar Statisztikai Közlemények. 42. kötet. A Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal. Budapest, 1912. 1. str. A 2.



Slika 1. Etnička slika Kraljevine Ugarske 1910. (Zemalja Krune Svetoga Stjepana)

upisivani u rubriku „ostali“. Tako je primjerice u gradu i kotaru Rijeci većinsko talijansko stanovništvo upisano u rubriku ostali, a sličan je slučaj i u Bačkoj i Baranji u pogledu Dalmatina, Bunjevaca i Šokaca.

Ukupno su popisane 72 teritorijalne jedinice (63 ugarske županije, grad i kotar Rijeka i osam hrvatsko-slavonskih županija) počevši od Baranjske županije kao prve i kotara Baranyavar kao prvog u cijelom popisu. Isto tako se popis završava opet s Hrvatskom, to jest sa Zagrebačkom županijom (redni broj 72.) i kotarom Zagreb, odnosno gradom Zagrebom. Pod brojem 64. kao prijelaz „između Mađarske i Hrvatske“ popisana je grad Rijeka s okrugom, a zatim slijedi osam hrvatskih županija.

Županije su popisane po zemljopisnom položaju i po sljedećim brojevima:

a) **Desna strana Dunava:** 1. Baranja (sa sjedištem u Pečuhu – Pécs, dok je danas Prekodravlje u Hrvatskoj), 2. Bijela (Fehér, sa sjedištem u Székesfehérváru – Stolni Biograd), 3. Győr (Jur, sa sjedištem u Győru, danas dijelom u Slovačkoj), 4. Komarno/Komárom (sa sjedištem u Komáromu, danas dijelom u Slovačkoj), 5. Moson (sa sjedištem u Magyaróváru, danas podijeljena između Austrije, Slovačke i Mađarske), 6. Somogy (sa sjedištem u Kaposváru), 7. Sopron (sa sjedištem u Sopronu, danas podijeljena između Austrije i Mađarske), 8. Tolna (sa sjedištem u Szekszárdu), 9. Željezna (Vas, sa sjedištem u Sambotelu/Szombathelyu, danas manjim dijelom u austrijskom Gradišću, te u Sloveniji), 10. Vesprim (Veszprém, sa sjedištem u Veszprému), 11. Zala (sa sjedištem u Zalaegerszegu, danas je međimurski dio županije u Hrvatskoj, a pomurski u Sloveniji)²

b) **Lijeva strana Dunava:** 12. Árva (Oravská sa sjedištem u Alsókubinu – Dolný Kubín, danas Slovačka), 13. Bars (Tekovská sa sjedištem u Aranyosmarótu – Zlaté Moravce, danas Slovačka), 14. Esztergom (Ostrogon, sa sjedištem u Esztergomu), 15. Hont (sa sjedištem u Ipolyságu – Šahy, danas većim dijelom u Slovačkoj), 16. Liptó (sa sjedištem u Liptószentmiklós – Liptovský Mikuláš, danas u Slovačkoj), 17. Nógrád (sa sjedištem u Balassagyarmatu, danas dijelom u Slovačkoj), 18. Nyitra (Nitranská, sa sjedištem u Nyitri – Nitri, danas u Slovačkoj), 19. Požun (Pozsony, sa sjedištem u Požunu, danas u Slovačkoj)³, 20. Trencsén (Trenčín, sa sjedištem u Trencsénu – Trenčín, danas u Slovačkoj), 21. Turóc (Turčan, sa sjedištem u

² Kotar Čakovec je 1910. imao 46 126 stanovnika, od kojih 41 182 Hrvata, 4709 Mađara (od toga 2433 u Čakovcu), 323 Nijemca, 35 Srba (svi su živjeli u gradu Čakovcu), 22 Slovaka, 6 Rumunja i 194 ostalih.

³ Iako se u ovom radu ne bavimo Slovačkom, ipak je zanimljivo da su u kotaru Požun postojale dvije općine s relevantnom hrvatskom zajednicom. Devinsko Novo Selo (danas je dio Požuna) je od 2817 stanovnika imalo hrvatsku većinu s 1164 duša, Slovaka je bilo 917, Mađara 365, uz 201 Nijemca, dva Rusina, jednog Rumunja i 167 „ostalih“. Iako je danas u ovoj gradskoj općini s više od petnaest tisuća stanovnika (IV. gradska općina prijestolnice) po popisu stanovništva iz 2011. broj Hrvata zanemariv u odnosu na 14 486 Slovaka, te su brojniji i Mađari (369) i Česi (264), ipak je i danas ovdje središte Hrvata u Slovačkoj. Naselje Hrvatski Grob također upućuje na hrvatske korijene. U selo i okolice se oko 1552. godine naselilo blizu dvije tisuće izbjeglica s područja Siska i Kostajnice. Do 1780. je ovo selo bilo nastanjeno isključivo Hrvatima, a zatim je postupno promijenjena etnička struktura naselja. Tu je 1910. od 1137 mještana popisano 687 Slovaka, 330 Hrvata, 85 Mađara, 23 Rusina, devet Nijemaca i tri „ostala“. Danas u naselju živi 31 Hrvat.

Turócszentmártonu – Martin, danas u Slovačkoj), 22. Zólyom (Zvolen, sa sjedištem u Besztercebányi – Banská Bystrica, danas u Slovačkoj)

c) **Područje između Dunava i Tise:** 23. Bács-Bodrog (Bačko-Bodroška, sa sjedištem u Somboru, danas većim dijelom u Vojvodini – Srbiji),⁴ 24. Csongrád (sa sjedištem u Szentesu, danas ujedinjena sa županijom Čanad u Čongradsko-čanadsku županiju sa sjedištem u Segedinu), 25. Heves (sa sjedištem u Egeru), 26. Jász-Nagykun-Szolnok (sa sjedištem u Szolnoku), 27. Pest-Pilis-Solt-Kiskun (sa sjedištem u Budimpešti)

d) **Desna strana Tise:** 28. Abaúj-Torna (Abovsko-Turňanská, sa sjedištem u Košicama, danas Slovačka), 29. Bereg (Berežská, sa sjedištem u Beregszászu – Berehovo, danas znatnim dijelom u Ukrajini.), 30. Borsod (sa sjedištem u Miskolcu), 31. Gömör és Kishont (Gemersko-malohontská sa sjedištem u Rimaszombatu – Rimavská Sobota, danas Slovačka), 32. Sáros (sa sjedištem u Eperjesu – Prešov, danas u Slovačkoj), 33. Szepes (Spišská, sa sjedištem u Lőcseu – Levoča, danas većim dijelom u Slovačkoj, manjim dijelom u Poljskoj), 34. Ung (Užská, sa sjedištem u Ungváru – Užhorod, danas većim dijelom u Ukrajini, manjim dijelom u Slovačkoj, te s nekoliko općina u Mađarskoj), 35. Zemplén (Zemplínská, sa sjedištem u Sátoraljaújhely, danas podijeljena između Slovačke i Mađarske)

e) **Lijeva strana Tise:** 36. Békés (Bekešská, sa sjedištem u Gyuli), 37. Bihar (sa sjedištem u Nagyváradu – Oradea, danas jednim dijelom u Rumunjskoj), 38. Hajdú (sa sjedištem u Debrecenu.), 39. Máramaros (sa sjedištem u Máramarosszigetu – Sighetu Marmarției, danas većim dijelom u Ukrajini, a manjim dijelom u Rumunjskoj), 40. Szabolcs (sa sjedištem u Nyíregyházi.), 41. Szatmár (sa sjedištem u Nagykárolyu – Carei, danas većim dijelom u Rumunjskoj), 42. Szilágy (sa sjedištem u Zilahu – Zalău, danas u Rumunjskoj), 43. Ugocsa (Ugočská, sa sjedištem u Nagyszőlősu – Vynohradiv, danas većim dijelom u Ukrajini, a manjim dijelom u Rumunjskoj)

f) **Kut između Tise i Morisa (Maros, Mures):** 44. Arad (sa sjedištem u Aradu – Oradea, danas Rumunjska), 45. Csanád (sa sjedištem u Makóu, danas malim dijelom u Rumunjskoj, ostatak ujedinjen s Čongradskom županijom), 46. Krašo-Severinska (Krassó-Szörény, sa sjedištem u Lugosu – Lugoj, danas u Rumunjskoj), 47. Temišvar (Temes/Tamiška, danas u Rumunjskoj, sa sjedištem u Temesváru – Timisoara.), 48. Torontál (sa sjedištem u Nagybecskerekü – Zrenjanin, danas većim dijelom u Srbiji, manjim dijelom u Rumunjskoj, a devet općina oko Szegeda, uključujući i Novi Szeged su ostali u Mađarskoj)⁵

g) **Sedmogradska:** (Erdelj/Transilvanija, u popisu se spominje pod nazivom „Preko Kraljevskog prijevoja“ / Királyhágón túl): 49. Alsó-Fehér (Comitatul Alba de Jos, danas Rumunjska, sa sjedištem u Nagyenyedu – Aiudu), 50. Beszterce-Naszód (sa sjedištem u Beszterceu – Bistrița, danas Rumunjska), 51. Brassó (Brašovská, sa

⁴ Popis stanovništva str. 176-182.

⁵ Vojvodanski kotarevi su bili: Alibunar, Bečkerek, Kikinda, Novi Bečej, Pančevo, Novi Kneževac (ovdje je pripadalo i devet mađarskih naselja u Banatu), uz gradove Bečkerek i Kikindu te muničij Pančevo.

sjedištem u Brassóu – Brašov, danas Rumunjska.), 52. Csík (sa sjedištem u Csíkszeredi – Miercurea Ciucu, danas u Rumunjskoj), 53. Fogaras (sa sjedištem u Fogarasu – Făgăras, danas u Rumunjskoj), 54. Háromszék (sa sjedištem u Sepsiszentgyörgy – Sfântu Gheorghe, danas Rumunjska), 55. Hunyad (sa sjedištem u Dévi – Deva, danas u Rumunjskoj), 56. Kis-Küküllő (sa sjedištem u Dicsőszentmártonu – Târnăveni, danas Rumunjska), 57. Kolozs (sa sjedištem u Kolozsváru – Cluj Napoca, danas u Rumunjskoj), 58. Maros-Torda (sa sjedištem u Marosvásárhelyu – Târgu Mureș, danas u Rumunjskoj), 59. Nagy-Küküllő (sa sjedištem u Segesváru – Sighișoara, danas u Rumunjskoj), 60. Szeben (sa sjedištem u Nagyszeben – Sibiu, danas u Rumunjskoj), 61. Szolnok-Doboka (sa sjedištem u Désu – Dej, danas u Rumunjskoj), 62. Torda-Aranyos (sa sjedištem u Tordi – Turda, danas u Rumunjskoj), 63. Udvarhely (sa sjedištem u Székelyudvarhelyu – Odorheiu Secuiesc, danas u Rumunjskoj)

h) 64. Grad i kotar Rijeka

U II. dijelu popisa nalazi se osam hrvatsko-slavonskih županija (dakle bez Dalmacije, koja je bila pod austrijskom upravom): 65. Bjelovarsko-križevačka, 66. Ličko-krbavska, 67. Riječko-modruška, 68. Požeška, 69. Srijemska, 70. Varaždinska, 71. Virovitička, 72. Zagrebačka.

Mađarski stručnjaci iz domene statistike i demografije, koji se već cijelo jedno stoljeće susreću s kritikama toga popisa (naročito od strane Rumunja i Srba), smatraju da je on realniji od ranijih, jer je uzeo u obzir mogućnost izjašnjavanja o tomu da netko govori više jezika, ali i zato što je pod materinskim jezikom upisivao onaj za koji je popisivana osoba izjavila da se njime najčešće služi. U pogledu dojenčadi i gluhih je kao materinski jezik popisivan onaj koji je njegova obitelj označila jezikom kojim se pretežno služi. Zamjerke da su mnogi pripadnici nacionalnih manjina, dakle govornici više jezika, naveli mađarski jezik kao materinski, objašnjavaju time što je to bio njihov osobni odabir. Naime, popisivači ne provjeravaju motive za izjašnjavanje pojedinaca, nego samo upisuju podatke koje su dobili. No, iskustva o nacionalnom izjašnjavanju potvrđuju da se nemali broj građana radije izjašnjava pripadnikom većinskog naroda, a u slučaju napetih političkih i međunacionalnih odnosa nerado ističu da su pripadnici „nepopularne“ nacionalnosti. U tom kontekstu su zoran primjer upravo Bunjevci i Šokci, koji su u Ugarskoj smatrani „dobrim Mađarima“, pa je bilo bezbolnije izjasniti se tako, nego Hrvatima ili Dalmatinom. Naime, već i ovaj potonji naziv je bio „problematičan“ za mađarsku vladu, jer su Hrvati od 1868. pozivali budimpeštansku vladu da sukladno Hrvatsko-ugarskoj nagodbi zatraži priključenje Dalmacije Hrvatskoj (a time dakako i Ugarskoj). No, kako je Franjo Josip I. Dalmaciju i Istru neposredno pripojio Austriji, to je ugarskoj vladi bilo jasno da bi otvaranje ovoga pitanja izazvalo zaoštavanje odnosa između dviju polovina Dvojne Monarhije. (Heka 2019: 94).

A propos naziva Dalmatin valja napomenuti kako u mađarskom jeziku postoji jasna distinkcija između pokrajinskog naziva Dalmatinac i etničkog naziva Dalmatin, koji je bio čest u Južnoj Ugarskoj, napose u Segedinu i Subotici, ali i u Sentandreji, te nešto manje u Baji (Heka 2009).

Popis iz 1910. potvrđuje da su Hrvati osim u Trojednoj Kraljevini stanovali u jugozapadnim i zapadnim županijama. U Ugarskoj su u najvećem broju popisani u Zalskoj županiji, gdje su činili petinu stanovništva, a kao kompaktna grupa su živjeli u Međimurju čineći većinu stanovnika južne Zale.

Rezultati popisa stanovništva

Popis stanovnika iz 1910. potvrđuje da na razini Kraljevine Ugarske, dakle državne zajednice s Hrvatskom, Slavonijom i Dalmacijom (Zemlje krune Svetog Stjepana) Mađari nisu imali natpolovičnu većinu, dok su unutar Ugarske (dakle, bez Hrvatske) činili tek neznatnu većinu (54,5 %) u odnosu na manjinske narode (45,5 %). Iako su po popisu stanovništva Rumunji (popisivani su pod imenom Vlasi) bili najbrojniji manjinski narod, jasno je da su južnoslavenski narodi i narodnosne skupine bile mnogoljudnije od njih. Sukladno načelu *divide et impera* oni su upisivani (tako su se izjašnjavali!) kao Bošnjaci, Bunjevci, Dalmatini, Šokci (93 tisuće duša), a uz njih su i Slovenci (Vendi, 88 tisuća) upisani pod rubrikom ostali, pa su sve ove etničke grupe činile 2,2 % stanovništva, odnosno nešto više od 400 tisuća duša. Svakako valja napomenuti da Hrvati u Trojednoj Kraljevini nisu bili manjinski narod, nego „politički narod“, dakle ravnopravan s Mađarima, pa se na njih nisu odnosili unutarnji mađarski zakoni, nego samo oni kojima su regulirani zajednički poslovi. Međutim, Hrvati i Srbi su i bez ovih etničkih zajednica zajedno činili 14,1 % stanovnika Kraljevine Ugarske, kao i Rumunji. U apsolutnim brojkama je Rumunja bilo više za nešto manje od deset tisuća duša, ali pribrajajući Hrvatima i Srbima, Slovence i ostale južnoslavenske etničke zajednice, razvidna je njihova veća brojnost.

Tablica 1. Nacionalni sastav stanovništva Zemalja Krune Svetog Stjepana

| Materinski jezik | UGARSKA | Hrvatska i Slavonija | Zemlje krune Svetog Stjepana | Mađarska | Hrvatska i Slavonija | Kraljevina Ugarska |
|------------------|------------------------|----------------------|------------------------------|----------|----------------------|--------------------|
| | U apsolutnim brojevima | | | | Postotak (%) | |
| Mađari | 3 944 627 | 105 948 | 10 050 575 | 54,5 | 4,1 | 48,1 |
| Nijemci | 1 903 657 | 134 078 | 2 037 435 | 10,4 | 5,1 | 9,8 |
| Slovaci | 1 946 357 | 21 613 | 1 967 970 | 10,7 | 0,8 | 9,4 |
| Rumunji | 2 948 186 | 846 | 2 949 032 | 16,0 | 0,0 | 14,1 |
| Rusini | 464 270 | 8317 | 472 587 | 2,3 | 0,3 | 2,3 |
| Hrvati | 194 808 | 1 638 354 | 1 833 162 | 1,1 | 62,5 | 8,8 |
| Srbi | 461 516 | 644 955 | 1 106 471 | 2,5 | 24,6 | 5,3 |
| Ostali | 401 412 | 65 843 | 469 255 | 2,2 | 2,6 | 2,2 |
| Ukupno | 18 264 533 | 2 621 954 | 20 886 487 | 100,0 | 100,0 | 100,0 |

U pogledu vjeroispovijesti su uočljive znatnije razlike između Ugarske i Hrvatske, ali i unutar same Ugarske, čiji zapadni dio je bio katolički, a istočni protestantski. U Ugarskoj su protestanti (kalvini i evangelici) činili skoro četvrtinu stanovništva (21,4 %), dok ih je u Hrvatskoj bilo samo dva posto. U Ugarskoj je svaki deveti stanovnik bio grkokatolik, dok je u Hrvatskoj njihov broj skoro zanemariv (0,7 %). Slijedom narečenog vidljivo je kako je protestantizam u Hrvatskoj postojao uglav-

nom samo unutar mađarske i njemačke zajednice, a i grkokatolici su mahom bili pripadnici neke od narodnosti (Rusini), dok je unitarijanaca jedva bilo (21 osoba). Židova (izraelita) je u Ugarskoj bilo pet posto (blizu milijun duša), a u Hrvatskoj manje od jedan posto. Na temelju prezentiranih podataka razvidno je kako je u Hrvatskoj dominirala rimokatolička (71,6 %) i pravoslavna (24,9 %) vjeroispovijest, čiji pripadnici su činili 96,5 stanovnika, dok je u Ugarskoj najbrojnija vjerska zajednica bila rimokatolička, ali s udjelom od svega 49,3 %, dok je Katolička crkva (rimokatolici i grkokatolici) imala 60,3 % vjerničkoga puka. Iako je u apsolutnim brojevima bilo trostruko više pravoslavaca u Ugarskoj, ipak je zbog velike razlike u broju stanovnika, pravoslavnih u Ugarskoj bilo 12,8 %, a u Hrvatskoj čak 24,9 %.

Tablica 2. Stanovništvo po vjeroispovijesti Zemalja Krune Svetog Stjepana⁶

| Materinski jezik | UGARSKA | Hrvatska i Slavonija | Zemlje Krune Svetog Stjepana | Mađarska | Hrvatska i Slavonija | |
|------------------------|-----------|----------------------|------------------------------|----------|----------------------|--------------|
| | | | | | Kraljevina Ugarska | Postotak (%) |
| U apsolutnim brojevima | | | | | | |
| Rimokatolici | 9 010 305 | 1 877 833 | 10 888 138 | 49,3 | 71,6 | 52,1 |
| Grkokatolici | 2 007 916 | 17 592 | 2 025 508 | 11,0 | 0,7 | 9,7 |
| Kalvini | 2 603 381 | 17 948 | 2 621 329 | 14,3 | 0,7 | 12,6 |
| Evangelici | 1 306 384 | 33 759 | 1 340 143 | 7,1 | 1,3 | 6,4 |
| Pravoslavni | 2 333 979 | 653 184 | 2 987 163 | 12,8 | 24,9 | 14,3 |
| Unitarijanci | 74 275 | 21 | 74 296 | 0,4 | 0,0 | 0,3 |
| Izraeliti | 911 227 | 21 231 | 932 458 | 5,0 | 0,8 | 4,5 |
| Ostali | 17 066 | 386 | 17 452 | 0,1 | 0,0 | 0,1 |

Nacionalni sastav stanovnika Kraljevine Ugarske: Baranjska i Bačko-bodroška županija⁷

Od 63 županije u tadašnjem Ugarskom Kraljevstvu Mađari su bili u apsolutnoj većini u njih trideset, a u relativnoj u njih četiri. Na području današnje Vojvodine bile su tri županije (Bačko-bodroška, Torontalska i Srijemska)⁸ i šest municipalnih gradova (Subotica, Sombor, Novi Sad, Zemun, Pančevo, Vršac) koji su izdvojeni iz sastava županija. U današnjem upravnom sustavu Mađarske takvi gradovi se nazivaju „gradovi s vlastima županije“. Na području današnje Vojvodine živjelo je 1 848 108 stanovnika, od kojih su 56 % činili Mađari, Nijemci, Rumunji i ostali neslavenski narodi, dok su Srbi, Bunjevci, Šokci i drugi slavenski narodi činili oko 44 % populacije (Györe, Z. – Pfeiffer, A. 2017: 102). U Bačkoj je bilo 42 % Mađara i još 28 % Nijemaca, pa su ova dva naroda činila više od dvije trećine ovdašnjega pučanstva. U Torontalskoj županiji koja je počinjala od Novog Segedina (danas je dio Segedina s oko 28 tisuća stanovnika)⁹ relativnu većinu (oko 32 %) imali su Srbi, dok su Nijemci, Mađari i Rumunji davali oko 60 % stanovnika. Zbog nekoliko bunjevačkih

⁶ A Magyar Szent Korona Országainak 1910. évi népszámlálása. Első rész. 8-9. str.

⁷ A Magyar Szent Korona Országainak 1910. évi népszámlálása. Első rész. 20-24. str.

⁸ Manji dio Srijemske županije nalazi se u sastavu Hrvatske (Vukovarsko-srijemska županija), a veći je pripao Srbiji.

⁹ Na jugu Ugarske najveći je grad bio Segedin sa 115 306 građana i 3022 vojnika.

naselja u okolici Baje, te Kalače dajemo i djelomični prikaz županije Pešta-Pilis-Solt-Kiškun, a zaključno ćemo se osvrnuti i na Srijemsku županiju.

Na sljedećim stranicama dajemo prikaz županija i naselja u kojima su Dalmatini, Bunjevci i Šokci predstavljali brojniju zajednicu. S obzirom na to da u popisu postoje rubrike samo za sedam nacionalnosti (mađarska, njemačka, slovačka, vlaškarumunjska, rusinska, hrvatska, srpska), stoga su ovi dijelovi hrvatskoga nacionalnoga korpusa popisani u rubrici ostali, kao primjerice i Romi (tada Cigani), uz napomenu koju od tih etničkih skupina treba razumijevati pod nazivom „ostali“.

Od obilja podataka, mi u ovoj analizi dajemo podatke o naseljima u Baranji i Bačko-bodroškoj županiji: broj osoba koje su se izjasnile da im je materinski jezik mađarski, njemački, slovački, rumunjski, rusinski, hrvatski, srpski ili „ostali“ jezici. U ovoj posebnoj rubrici su popisani brojni baranjski Šokci te bački Bunjevci, Dalmatini i Šokci. Pritom napominjemo da su se u dijelu Baranje, dakle u cijelim naseljima, Šokci izjašnjavali kao Hrvati, a u drugim naseljima unutar iste županije su se pak izjasnili kao Šokci. Kod Bunjevaca i Šokaca u Bačkoj te pojave nije bilo, dakle, poistovjećivanja s Hrvatima, nego su oni ostali kod svojih etničkih naziva. Jedan od razloga može se tražiti u činjenici što se Baranja graničila s Hrvatskom, te su se Slavonci (Šokci) poslije Hrvatsko-ugarske nagodbe osjećali Hrvatima i više nije bilo podjele na Hrvate i Slavonce (te Dalmatince). Zato su mještani pograničnih sela jamčno znali da su njihovi sunarodnjaci s druge granice Hrvati (i dakako Šokci) te su to ime i sami prihvatili. Međutim, ovu moju pretpostavku opovrgava podatak da je u razdoblju od deset godina (1900. – 1910.) broj Hrvata u županiji smanjen s 14 662 (1900. godine) na 9471 (1910.). Oni se nisu pomadarily, nego su „postali“ Šokci, naime 1900. je bilo 10 686 „ostalih“ (mahom Šokaca), a 1910. njih 16 036.¹⁰ Ovaj prelazak iz jedne u drugu kategoriju mogli bismo objašnjavati političkim prilikama, jer je 1900. bilo manje „nepoželjno“ izjašnjavati se Hrvatima, nego 1910. kada su hrvatsko-mađarski odnosi već teško narušeni. Kod Srba takvih prelazaka nije bilo, pa je 1900. popisano njih 12 743, a 1910. godine 12 923 osobe.

Osim podataka o nacionalnom sastavu u tablicama prezentiramo i broj pismenih stanovnika pojedinog naselja, kao i broj onih koji su govorili mađarski jezik. Odvojeno prikazujemo Baranjsku i Bačku županiju, a potom ćemo ukratko prozboriti i o Srijemu.

Baranjska županija je imala površinu od 5106 km² s 302 423 stanovnika i 233 vojnika, a municipij Pečuh je imao 47 844 građana i 1978 vojnika.

Po materinskom jeziku (nacionalnom sastavu) je u županiji popisano 158 031 Mađar, 105 941 Nijemac, 230 Slovaka, 24 Rumunja, 0 Rusina, 9471 Hrvata, 12 923 Srba i 16 036 ostalih (uglavnom Šokaca).

Po vjeroispovijesti je bilo 230 813 rimokatolika i 141 grkokatolik, 39 028 kalvina, 13 444 evangelika, 13 880 pravoslavaca, 59 unitarijanaca, 4802 izraelita i 489 ostalih.

U Pečuhu je popisano 41 628 Mađara, 6356 Nijemaca, 162 Slovaka, 30 Rumunja, 5 Rusina, 688 Hrvata, 125 Srba i 828 ostalih. Po vjeroispovijesti je bilo 42 053

¹⁰ Isto, str. 22.

Tablica 3. Baranjska županija

| Županija, kotar, općina | Mađari | Nijemci | Slovaci | Rumunji | Rusini | Hrvati | Srbi | Ostali |
|----------------------------------|--------|---------|---------|---------|--------|--------|------|-------------------------------|
| Baranja Kotar Branjin Vrh | 18 203 | 19 804 | 63 | 6 | - | 486 | 7226 | 3347 |
| Branjin Vrh | 220 | 209 | 10 | - | - | 4 | 40 | 1013 |
| Luč | 107 | 276 | 18 | - | - | 1 | 6 | 730 |
| Mohački kotar | 20 699 | 21 951 | 24 | 2 | - | 421 | 4312 | 9500 |
| Duboševica | 250 | 103 | - | - | - | 1 | 69 | 1490 |
| Draž | 781 | 33 | - | - | - | - | 3 | 1442 |
| Gajić | 262 | 9 | - | - | - | - | - | 995 |
| Topolje | 326 | 40 | - | - | - | 54 | 34 | 1146 |
| Mohač | 10 634 | 2081 | 10 | 2 | - | 139 | 809 | 3417 Šokci 3278 Romi 94 |
| Podolje | 892 | 114 | - | - | - | - | 11 | 298 |
| Vršenda | 267 | 700 | - | - | - | - | 6 | 502 |
| Kotar Pečuh | 24 392 | 9384 | 27 | 9 | - | 5334 | 236 | 416 |
| Ata | 40 | 149 | - | - | - | 222 | - | 9 |
| Belvar | 452 | 32 | - | - | - | 223 | 5 | - |
| Birjan | 269 | 81 | - | - | - | 267 | - | 8 |
| Kukinj | 109 | 4 | - | - | - | 622 | - | - |
| Lotar | 325 | 6 | - | - | - | 289 | - | 7 |
| Šaroš | 100 | 211 | - | - | - | 346 | 3 | - |
| Kozar | 99 | 423 | 1 | - | - | 500 | - | - |
| Nemeti | 49 | 6 | - | - | - | 350 | - | 1 |
| Pécsudvard | 45 | 80 | - | - | - | 561 | - | - |
| Pogan | 87 | 295 | - | - | - | 586 | - | - |
| Salanta | 218 | 7 | - | - | - | 561 | - | 1 |
| Semelj | 191 | 25 | - | - | - | 328 | - | - |
| Sukit | 90 | 251 | 1 | - | - | 285 | - | - |
| Kotar Pečvarad Katoľj | 54 | 347 | - | - | - | 407 | - | - |
| Minjorod | 125 | 416 | - | - | - | 136 | 1 | - |
| Püspökmárok | 74 | 390 | - | - | - | 129 | 4 | - |
| Kotar Šikloš Semartin | 54 | 102 | - | - | - | 5 | - | 854 (Šokci i Romi) |
| Baranjsko Petrovo Selo | 108 | 62 | - | - | - | 790 | 21 | 26 |
| Beremend | 726 | 1122 | 7 | - | - | 152 | 509 | 59 |
| Kašad | 110 | 70 | - | - | - | 577 | - | - |
| Torjanci | 58 | 76 | - | - | - | 563 | - | 72 |
| Pečuh | 41 628 | 6356 | 162 | 30 | 5 | 688 | 125 | 828 |

Tablica 3. Baranjska županija

| Županija, kotar, općina | Rimokatolici | Grkokatolici | Kalvini | Evangelici | Pravoslavci | Unitarij. | Izraeliti | Ost. | Zna mađarski | Pismen |
|----------------------------------|--------------|--------------|---------|------------|-------------|-----------|-----------|------|--------------|--------|
| Baranja Kotar Branjin Vrh | 31 892 | 31 | 6701 | 1961 | 7623 | 3 | 719 | 205 | 30 551 | 31 724 |
| Branjin Vrh | 1367 | 6 | 29 | 26 | 35 | - | 27 | 6 | 686 | 946 |
| Luč | 1115 | - | 4 | - | 6 | - | 13 | - | 283 | 447 |
| Mohački kotar | 48 028 | 32 | 2338 | 577 | 4535 | 3 | 1319 | 83 | 35 195 | 36 283 |
| Duboševica | 1782 | 7 | 7 | - | 59 | - | 8 | 50 | 629 | 949 |
| Draž | 2192 | - | 19 | - | 39 | - | 9 | - | 1205 | 1114 |
| Gajić | 1248 | 1 | 5 | - | - | - | 12 | - | 533 | 570 |
| Topolje | 1525 | 3 | 18 | 5 | 37 | - | 5 | 7 | 580 | 888 |
| Mohač | 13 701 | 13 | 1.418 | 85 | 911 | - | 963 | 1 | 15 055 | 11 158 |
| Podolje | 1258 | - | 8 | 2 | 11 | - | 12 | 24 | 1129 | 754 |
| Vršenda | 1445 | - | 1 | - | 6 | - | 23 | - | 701 | 840 |
| Kotar Pečuh | 37 649 | 27 | 1003 | 566 | 243 | - | 288 | 22 | 33 283 | 26 806 |
| Ata | 317 | - | 6 | 80 | - | - | 2 | 15 | 291 | 260 |
| Belvar | 404 | - | 289 | 1 | 6 | - | 10 | 2 | 662 | 510 |
| Birjan | 616 | - | 2 | - | - | - | 7 | - | 551 | 434 |
| Kukinj | 733 | - | 2 | - | - | - | - | - | 489 | 375 |
| Lotar | 605 | - | 9 | 4 | - | - | 9 | - | 544 | 404 |
| Šaroš | 649 | 3 | - | - | - | - | 8 | - | 443 | 381 |
| Kozar | 1008 | - | 1 | 11 | - | - | 3 | - | 731 | 584 |
| Nemeti | 403 | - | 2 | 1 | - | - | - | - | 325 | 262 |
| Pécsudvard | 680 | 1 | 1 | - | - | - | 4 | - | 426 | 443 |
| Pogan | 671 | - | 19 | 269 | - | - | 5 | 4 | 532 | 585 |
| Salanta | 769 | - | 14 | 3 | - | - | 1 | - | 527 | 315 |
| Semelj | 505 | - | 33 | 1 | - | - | 5 | - | 438 | 383 |
| Sukit | 619 | - | 2 | - | - | - | 6 | - | 470 | 380 |
| Kotar Pečvarad Katolj | 800 | - | - | - | - | - | 8 | - | 448 | 533 |
| Minjorod | 673 | 1 | - | - | - | - | 3 | 1 | 167 | 444 |
| Püspökmárok | 581 | - | 4 | 3 | 4 | - | 5 | - | 312 | 363 |
| Kotar Šikloš Semartin | 798 | 1 | 1 | - | 215 | - | - | - | 498 | 363 |
| Baranjsko Petrovo Selo | 963 | - | 8 | - | 23 | - | 6 | 7 | 253 | 464 |
| Beremend | 1697 | - | 255 | 34 | 509 | - | 66 | 14 | 1625 | 1592 |
| Kašad | 739 | - | 8 | 2 | - | - | 8 | - | 327 | 312 |
| Torjanci | 743 | 2 | 11 | 6 | 7 | - | - | - | 294 | 338 |
| Pečuh | 42 053 | 98 | 2173 | 1173 | 234 | 30 | 4026 | 35 | 47 649 | 37 983 |

Tablica 4. Bačko-bodroška županija

| Županija, kotar, općina | Mađari | Nijemci | Slovaci | Rumunji | Rusini | Hrvati | Srbi | Ostali |
|------------------------------|--------|---------|---------|---------|--------|--------|--------|---|
| 23. Bačko-Bodroška | 14.446 | 19.146 | 37 | 4 | 2 | 44 | 5.447 | 7.191 |
| 1. Apatinski kotar | | | | | | | | |
| Apatin | 1.067 | 11.661 | 23 | - | - | 23 | 71 | 291 |
| Monoštor | 1.058 | 1.214 | 1 | - | - | - | 39 | 3.378 |
| Sonta | 919 | 1.226 | 6 | 2 | - | 2 | 91 | 3.312 |
| 2. Aljmaški kotar | 3.808 | 6.295 | 7 | 3 | - | 1 | 10 | 1.374 |
| Aljmaš | | | | | | | | |
| Bajmak | 4.307 | 2.062 | 5 | 1 | - | - | 17 | 1.879 |
| Borota | 2.359 | 231 | 12 | - | - | - | - | 122 (Bunjevci) |
| Jankovac | 12.546 | 102 | 9 | 2 | - | - | 16 | 1 |
| Kačmar | 401 | 2.688 | - | - | - | 25 | 2 | 1.586 (Bunjevci) |
| Matević | 614 | 13 | - | - | - | - | - | 131 (Dalmatini) |
| 3. Bajski kotar | 17.818 | 17.488 | 21 | 4 | - | 28 | 909 | 7.471 |
| Bikić | 1.506 | 1.683 | - | - | - | - | 3 | 885 (mahom Bunjevci) |
| Boršot | 1.696 | 739 | - | - | - | - | 11 | 271 (Bunjevci) |
| Bereg | 231 | 529 | - | - | - | - | 11 | 2.028 (uglavnom Šokci) |
| Čatalija | 127 | 2.267 | 2 | - | - | 20 | 2 | 2 |
| Čavolj | 417 | 2.080 | - | - | - | - | - | 510 (Bunjevci i Dalmatini) |
| Dautovo | 2.858 | 40 | - | - | - | 4 | 7 | 14 |
| Gornji Sveti Ivan | 1.296 | 469 | 1 | - | - | - | - | 770 Bunjevci) |
| Gara | 122 | 2.749 | - | 1 | - | - | 8 | 1.207 (Bunjevci) |
| Santovo | 1.778 | 80 | 17 | 1 | - | 3 | 531 | 1.296 (Šokci i Bunjevci) |
| Baškut (Vaškut) | 645 | 4.180 | - | - | - | - | - | 371 (Bunjevci, Dalmatini i Romi) |
| 4. Kotar Odžaci | 4000 | 26.421 | 7319 | 1 | 159 | 41 | 5827 | 2896 |
| Bač | 719 | 1888 | 28 | - | - | 9 | 26 | 1238 (uglavnom Šokci) |
| Bođani | 102 | 76 | 2 | - | - | 2 | 319 | 455 (Šokci i Romi) |
| Vajska | 1092 | 248 | 3 | - | 147 | 2 | 28 | 822 (Šokci i Romi) |
| 7. Kotar Palanka | 3695 | 22.443 | 2452 | 9 | 2 | 47 | 11.531 | 1848 |
| Tovariševo | 170 | 852 | 61 | - | - | 3 | 2678 | 159 (Šokci i Romi) |
| Bukin | 496 | 2958 | 20 | - | - | 2 | 41 | 111 (Šokci) |
| Plavna | 808 | 597 | 26 | 3 | - | 2 | 7 | 1199 (Šokci i Romi) |
| 9. Kotar Bačka Topola | 7312 | 42 | - | - | - | - | 21 | 250 (Bunjevci i Romi) |
| Čantavir | | | | | | | | |
| Stara Moravica | 6836 | 155 | 16 | 1 | - | 18 | 39 | 41 Bunjevci |
| Pačir | 3208 | 246 | 6 | - | - | 5 | 1439 | 148 (Bunjevci) |

Tablica 4. Bačko-bodroška županija

| Županija, kotar, općina | Rimokatolici | Grkokatolici | Kalvini | Evangelici | Pravoslavci | Unitarij. | Izraeliti | Ost. | Zna mađarski | Pismen |
|---|--------------|--------------|---------|------------|-------------|-----------|-----------|------|--------------|--------|
| 23. Bačko-Bodroška 1. Apatinski kotar | 40.140 | 38 | 113 | 69 | 5.485 | 3 | 409 | 60 | 23.856 | 28.496 |
| Apatin | 12.877 | 11 | 31 | 34 | 56 | - | 126 | 1 | 5.431 | 9.384 |
| Monoštor | 5.575 | 5 | 3 | 4 | 49 | - | 54 | - | 2.818 | 2.789 |
| Sonta | 5.356 | 6 | 42 | 12 | 89 | - | 53 | - | 2.386 | 2.848 |
| 2. Aljmaški kotar Aljmaš | 11.186 | 8 | 56 | 20 | 11 | - | 217 | - | 8.588 | 7.270 |
| Bajmak | 8.003 | 2 | 52 | 8 | 26 | - | 149 | 31 | 7.199 | 4.677 |
| Boroča | 2.711 | 1 | 5 | - | - | - | 6 | 1 | 2.640 | 1.365 |
| Jankovac | 12.234 | 9 | 67 | 28 | 10 | - | 324 | 4 | 12.651 | 8.266 |
| Kačmar | 4.626 | 2 | 7 | 2 | - | - | 65 | - | 1.834 | 3.116 |
| Matević | 753 | - | - | - | - | - | 5 | 1 | 733 | 430 |
| 3. Bajski kotar | 41.991 | 16 | 71 | 31 | 1.116 | 1 | 456 | 57 | 27.360 | 26.540 |
| Bikić | 4.030 | - | 7 | 4 | 7 | - | 29 | - | 3.633 | 2.408 |
| Boršot | 2.683 | 1 | 12 | 2 | 6 | - | 13 | - | 2.215 | 1.450 |
| Bereg | 2.763 | - | 2 | 1 | 13 | - | 20 | - | 609 | 1.422 |
| Čatalija | 2.397 | - | 2 | 12 | 3 | - | 6 | - | 708 | 1.640 |
| Čavolj | 2.977 | - | 1 | - | 1 | - | 28 | - | 708 | 1.640 |
| Dautovo | 2.852 | - | 5 | - | 7 | - | 27 | 32 | 2.894 | 1.832 |
| Gornji Sveti Ivan | 2.500 | - | 8 | - | - | - | 28 | - | 2.308 | 1.455 |
| Gara | 4.039 | 8 | 3 | - | 1 | - | 36 | - | 685 | 2.902 |
| Santovo | 2.872 | 1 | 14 | 11 | 747 | - | 61 | - | 2.811 | 2.046 |
| Baškut (Vaškut) | 5.156 | - | 2 | 1 | - | - | 37 | - | 1.678 | 3.404 |
| 4. Kotar Odžaci | 33.431 | 196 | 181 | 6330 | 6152 | 5 | 297 | 72 | 10.688 | 30.539 |
| Bač | 3836 | 7 | 7 | 9 | 19 | - | 30 | - | 1563 | 2379 |
| Bođani | 1379 | - | 2 | 1651 | 36 | - | 23 | 14 | 209 | 488 |
| Vajska | 2124 | - | 9 | 6 | 50 | - | 7 | - | 1275 | 1246 |
| 7. Kotar Palanka | 23.794 | 47 | 279 | 5431 | 11.961 | 4 | 466 | 55 | 8566 | 26.984 |
| Tovariševo | 1020 | 3 | 11 | 60 | 2783 | - | 39 | 7 | 452 | 2026 |
| Bukin | 3523 | 10 | 35 | 16 | 29 | - | 15 | - | 672 | 2377 |
| Plavna | 2410 | 6 | 110 | 10 | 86 | 1 | 11 | 8 | 979 | 1451 |
| 9. Kotar Bačka Topola Čantavir | 7398 | 11 | 49 | 13 | 11 | - | 143 | - | 7562 | 4120 |
| Stara Moravica | 2120 | 28 | 4599 | 69 | 28 | 1 | 148 | 113 | 7021 | 4687 |
| Pačir | 1179 | 5 | 2265 | 39 | 1378 | - | 56 | 130 | 4078 | 3333 |

Tablica 4. Bačko-bodroška županija (nastavak)

| Županija, kotar, općina | Mađari | Nijemci | Slovaci | Rumunji | Rusini | Hrvati | Srbi | Ostali |
|-----------------------------------|--------|---------|---------|---------|--------|--------|--------|--------------------------------|
| 11. Kotar Senta Mol | 6615 | 32 | - | 1 | - | - | 3557 | 49 Bunjevci |
| 12. Kotar Sombor Bezdan | 6607 | 884 | 7 | - | - | 2 | 19 | 104 Bunjevci |
| Čonoplja | 1592 | 2240 | 3 | - | - | - | 7 | 697 Bunjevci |
| Lemeš | 2176 | 138 | 2 | - | - | - | 62 | 1380 Bunjevci |
| GRADOVI Baja | 16 796 | 1735 | 45 | 26 | 6 | 16 | 220 | 2188 Bunjevci |
| Subotica | 55 587 | 1913 | 100 | 60 | 7 | 39 | 3514 | 33 390 (Bunjevci 33 208) |
| Novi Sad | 13 343 | 5918 | 1453 | 83 | 332 | 621 | 11 594 | 246 |
| Sombor | 10 078 | 2181 | 38 | 28 | 15 | 83 | 11 881 | 6289 |

rimokatolika i 98 grkokatolika, 2173 kalvina, 1173 evangelika, 234 pravoslavaca, 30 unitarijanaca, 4026 izraelita i 35 ostalih.¹¹

U kotaru Branjin Vrh (Baranyavár, lokalni Hrvati i Srbi ga nazivaju Brnjevar), koji je najvećim dijelom 1920. pripojen Kraljevini SHS (danas je u sastavu Hrvatske), u 37 naselja popisano je 49 135 stanovnika. Najviše je bilo Nijemaca (19 804) i Mađara (18 203), 7226 Srba, te 486 Hrvata i 3347 ostalih (Šokaca). Šokci („ostali“) su bili najbrojnija zajednica u kotarskom sjedištu Branjinom Vrh, gdje je od ukupno 1496 stanovnika njih bilo 1013. U Šumarini (Benga, Benga) bilo je 500 stanovnika (454 rimokatolika), od kojih 221 Šokac. U Luču, koji je šokačko selo ostao do danas, od 1138 mještana bilo je 730 Šokaca. Mjesto je bilo i ostalo katoličko (1115 rimokatolika). Mađarski je govorilo samo njih 283, a pismenih je također bilo jako malo (447). U Batini (Batina Skela) je bilo 1864 Mađara, 256 Nijemaca i 613 Šokaca, odnosno ukupno 2691 rimokatolik. Od 2741 stanovnika čak njih 2529 je govorilo mađarski, a pismenih je bilo 1746. U Dardi, kao najbrojnijem mjestu kotaru (3362), pod rubrikom „ostali“ zajedno su popisani „Cigani“ i Šokci, ali ih je i tako bilo samo 134. Najviše je bilo Mađara (1334), Nijemaca (1062) i Srba (822.). Mjesto je bilo većinski katoličko (2248 rimokatolika) uz 890 pravoslavaca. Mađarski je govorio samo 2071 mještana, što je vjerojatno posljedica i slabe pismenosti (samo 1622 Dardana su znala čitati i pisati).

U Mohačkom kotaru je od 56 852 stanovnika također najviše bilo Nijemaca (21 951) i Mađara (20 699), uz 4312 Srba te 421 Hrvata i 9500 ostalih (najvećim dijelom Šokaca, uz značajan dio romske populacije). Duboševica (Dalyok), koja je po Trianonskom ugovoru pripala Kraljevini SHS, bila je „najšokačkije“ selo u kojemu je od 1913 duša bilo 1490 Šokaca, 250 Mađara, 103 Nijemca i 69 Srba (od kojih deset katolika). Tu je bila brojna zajednica Nazarenaca koji su upisani pod rubrikom „ostali“. Draž je od 2259 stanovnika imao 1442 Šokca, što je utjecalo na to da je i ovo mjesto ušlo u sastav južnoslavenske države. Interesantno je da je popisano samo

¹¹ Isto, str. 30.

Tablica 4. Bačko-bodroška županija (nastavak)

| Županija, kotar, općina | Rimokatolici | Grkokatolici | Kalvini | Evangelici | Pravoslavci | Unitarij. | Izraeliti | Ost. | Zna mađarski | Pismen |
|-------------------------|--------------|--------------|---------|------------|-------------|-----------|-----------|------|--------------|--------|
| 11. Kotar Senta Mol | 6460 | - | 17 | 8 | 3569 | - | 181 | 19 | 7685 | 5903 |
| 12. Kotar Sombor Bezdán | 7360 | - | 25 | 23 | 23 | 191 | 191 | 1 | 7372 | 4781 |
| Čonoplja | 4415 | 3 | 37 | 4 | 6 | - | 74 | - | 3331 | 2877 |
| Lemeš | 3646 | - | 4 | 4 | 68 | - | 36 | - | 3283 | 4845 |
| GRADOVI | | | | | | | | | | |
| Baja | 17 871 | 38 | 456 | 232 | 332 | 2 | 2091 | 10 | 20 396 | 14 194 |
| Subotica | 85 445 | 152 | 1420 | 511 | 3486 | 6 | 3539 | 51 | 76 112 | 48 932 |
| Novi Sad | 13 383 | 458 | 2751 | 3089 | 11 553 | 3 | 2326 | 27 | 21 654 | 23 199 |
| Sombor | 16 796 | 73 | 543 | 257 | 11 880 | 6 | 1017 | 21 | 15 984 | 17 356 |

39 pravoslavaca, ali se samo njih troje izjasnilo Srbima. Gajić je treće šokačko selo iz Mohačkog kotara koje je ušlo u sastav Kraljevine SHS jer je od 1266 stanovnika bilo čak 995 Šokaca uz 262 Mađara i devet Nijemaca. U selu više od polovine stanovnika nije znalo mađarski, a također je većina bila nepismena. Kotarsko sjedište Mohač je od 17 072 stanovnika imao 10 634 Mađara, 2081 Nijemaca, 809 Srba, te 3417 ostalih, mahom Šokaca. Zanimljivo je da su skoro svi Mohačani govorili (točnije rečeno, znali govoriti) mađarski, kao i da je izuzetno visoki broj građana (čak dvije trećine) bio pismen. I ovdje se jedan dio pravoslavaca nije izjašnjavao Srbima (ukupno 102 osobe), nego pripadnicima neke druge nacionalnosti. Naposljetku, spomenimo i sela Podolje i Vršenda. Prvo je imalo mađarsku većinu, ali se nalazi u okruženju šokačkih sela Topolja, Gajića i Draža, pa je zemljopisni položaj uvjetovao pripajanje južnoslavenskoj državi (danas je skoro opustjelo, ima samo 140 stanovnika, a nekada je u selu živjelo 892 Mađara i 298 Šokaca), dok je njemačko-šokačko selo Vršenda na putu između Mohača i Pečuha iz istih razloga ostalo u sastavu mađarske države.

U Šikloškom kotaru su u šokačkom selu Semartinu (Alsószentmárton) zajedno popisani znatno brojniji Šokci i Romi. Ovdje je upisano 215 pravoslavaca, ali se od njih samo pet osoba izjasnilo Srbima. Pravo rijetkost je što u tom selu nije bilo niti jednog pripadnika židovske vjeroispovijesti (izraelita).

Znakovito je da su se Hrvati u južnom dijelu Baranje (u Mohačkom i Brnjevarskom kotaru) izjašnjavali većinom kao Šokci, pa je tako u kotaru Branjin Vrh upisano ukupno 486 Hrvata, u kotaru Hegyháti samo 72, a u kotaru Mohač 421, dok su se u Pečuškom i Šikloškom kotaru oni izjašnjavali kao nacionalno svjesni Hrvati, koji su bili većinsko stanovništvo u Ati (22 kilometra od Pečuha), Kozaru, Kuginju, Nemetiju (od 1976. je u sastavu Salante), Pécsudvardu, Poganu, Semelju, Šarošu (Magyarsáros), skoro istobrojni s Mađarima u Birjanu, Lotaru i značajna manjina u Belvaru. U Pečvaradskom kotaru su imali većinu u Katolju, značajnu manjinu su činili u Monjorodu i Püspökmárok (od 1950. Erdősmárok), a u Šikloškom kotaru su apsolutnu većinu imali u Kašadu, Baranjskom Petrovom Selu (tada Petarda) i

Torjancima. Ova potonja dva sela su zbog zemljopisnog položaja pripala Kraljevini SHS, a nekoliko kilometara sjeverniji Kašad je ostao u Mađarskoj.

U Bačko-bodroškoj županiji su (po mađarskom abecednom redu) popisani kotarevi: Apatin, Aljmaš, Baja, Odžaci (Hódság), Kula, Bečej (Óbecse), Palanka, Titel, Bačka Topola (Topolya), Novi Sad (Újvidék), Senta (Zenta), Sombor (Zombor), Žablja, te zasebno gradovi Kaniža i Senta. Izvan županije su popisani municipiji: Baja, Subotica, Novi Sad, Sombor. Županija se prostirala na površini od 8834 km², imala je 632 211 građana i 349 vojnika, a njezini gradovi:

Baja: 20 709 građana i 323 vojnika

Subotica: 93 232 građana i 1378 vojnika

Novi Sad: 33 089 građana i 501 vojnika

Sombor: 30 039 građana i 554 vojnika.

Tablica 4a. Nacionalni sastav Bačko-bodroške županije

| Teritorijalna jedinica | Mađari | Nijemci | Slovaci | Rumunji | Rusini | Hrvati | Srbi | Ostali |
|-------------------------|---------|---------|---------|---------|--------|--------|---------|--------|
| Bačko-bodroška županija | 267 714 | 178 950 | 28 501 | 189 | 10 400 | 520 | 117 854 | 28 432 |
| Baja | 16 796 | 1735 | 45 | 26 | 6 | 16 | 220 | 2188 |
| Subotica | 55 587 | 1913 | 100 | 60 | 7 | 39 | 3514 | 33 390 |
| Novi Sad | 13 343 | 5918 | 1453 | 83 | 332 | 621 | 11 594 | 246 |
| Sombor | 10 078 | 2181 | 38 | 28 | 15 | 83 | 11 881 | 6289 |

*Tablica 4b. Sastav stanovništva po vjeroispovijesti Bačko-bodroške županije*¹²

| Teritorijalna jedinica | Rimokatolici | Grkokatolici | Kalvini | Evangelici | Pravoslavni | Unitarijanci | Izraeliti | Ostali |
|-------------------------|-------------------|-----------------|-----------------|------------------|-------------------|--------------|---------------|---------------|
| Bačko-bodroška županija | 401 187 63,4 % | 10 963 1,7 % | 24 602 3,9 % | 66 009 10,4 % | 118 764 18,8 % | 48 0,0 % | 9271 1,5 % | 1716 0,3 % |
| Baja | 17 871 85,0 % | 38 0,2 % | 456 2,2 % | 232 1,1 % | 332 1,6 % | 2 0,0 % | 2091 9,9 % | 10 0,0 % |
| Subotica | 85 445 90 % | 152 0,2 % | 1420 1,5 % | 511 0,5 % | 3486 3,7 % | 6 0,0 % | 3539 3,7 % | 51 0,1 % |
| Novi Sad | 13 383 39,8 | 458 1,4 | 2751 8,2 | 3089 9,2 | 11 553 34,4 | 3 0,0 | 2326 6,9 | 27 0,1 |
| Sombor | 16 796 54,9 | 73 0,2 | 543 1,8 | 257 0,8 | 11 880 38,9 | 6 0,0 | 1017 3,8 | 21 0,1 |

U analizi naprijed navedenih rezultata htjeli bismo osvijetliti nekoliko važnih elemenata. U Apatinu su u rubrici „ostali“ upisivani Šokci, koji su u Monoštoru zajedno s Bunjevcima predstavljali apsolutnu većinu stanovnika (bilo ih je više od svih ostalih naroda zajedno). U Bajmaku je od 8271 stanovnika mađarski govorilo njih 7199, u Aljmašu je od 11 498 mještana mađarski govorilo 8588. Nasuprot tomu je u Kaćmaru od 4702 mještana mađarski govorilo njih samo 1834.

¹² Isto, 30-32.

U Kaćmaru su Bunjevci činili drugu najveću zajednicu (iza Nijemaca) i bilo ih je skoro četiri puta više nego Mađara. U Aljmašu su se pripadnici ove etničke zajednice izjašnjavali kao Bunjevci, a u Sonti kao Šokci i bili su u rubrici „ostali“ popisani zajedno s Romima. Najveće iznenađenje predstavljaju podatci za Jankovac u kojemu je popisano čak 12 546 Mađara i 129 ostalih. Jamačno su mjesni Bunjevci govorili mađarski jezik te su popisani kao Mađari, jer, naime, u mjestu samo 25 osoba nije govorilo mađarski (od ukupno 12 676 stanovnika).

Matević je i 1910. ostao dalmatinsko selo. Isprave ga prvi put spominju 1651. godine, kao pustaru Matheovics, čiji naziv je 1904. mađariziran u Mátételke. Od 1779. je njezin vlasnik Ivan Piuković, a 1877. je tadašnji vlasnik barun Josip Rudić dao podići školu u kojoj se nastava odvijala na dalmatinskom i mađarskom jeziku. Uz Matević su i u Baškutu južnoslavenski stanovnici svoju nacionalnost iskazali pod nazivom Bunjevci ili Dalmatini.

Stanovnici Čavolja su se također izjasnili kao Dalmatini i Bunjevci, dok su stanovnici Brega (Bački Brijeg) Šokci, premda jedan njihov dio čine doseljenici iz Klisa (Vasiljević 2019.). Breg je specifičan po tomu što je samo 609 stanovnika govorilo mađarski, iako je u selu bilo čak 1422 pismenih osoba. Čatalija je pak, mjesto u kojemu je nekada bilo puno Hrvata (jedan dio sela zove se Kerkić), ali su danas skoro sasvim nestali (ima ih oko 0,5 %). U Gari je od 4087 stanovnika mađarski govorilo njih samo 685, a u selu su živjele samo 122 osobe koje su se izjasnile etničkim Mađarima.

U Santovu su Hrvati bili većinsko pučanstvo do početka 20. stoljeća. Po popisu iz 1890. u selu je živjelo 3357 duša u 582 kuće, od kojih je bilo 1915 Šokaca, 1336 Mađara, 41 Slovak, 35 Nijemaca. Jamačno bi Hrvati imali većinu i 1910. godine da se 12. ožujka 1899. nije dogodio masovan prelazak Santovčana s katoličke na pravoslavnu vjeroispovijest. Toga poslijepodneva je zbog mađarizacije i odbijanja da im se na misi služi na materinskom jeziku 1177 mještana prešlo na pravoslavlje i doskora se posrbilo (Dujmov). Tihomir Ostojić je u novosadskom *Braniku* ovaj čin dijela Santovčana opisao da se narod na taj čin odlučio radi očuvanja svoga jezika. „Sve to pokazuje da taj narod, koji ima ideala, narod koji do sad življaše u zatišju, zaboravljen od svijetu, ali koji, kad trebaše, lomi svačim što mu gazi svetinje narodne. Jedan krasan i poučan primer za sve Srbe.“ (Ostojić 1899.). Prije masovnog prelaska na pravoslavlje su 1897. Jaša Prodanov, Šandor Andrin i Živko Velin u ime lokalnog pučanstva (mahom Šokaca) posjetili kalačkog biskupa i zahtijevali da im se misa služi na šokačkom. No, taj zahtjev je odbijen, što je dovelo do još većeg otpora značajnog dijela mjesnih Šokaca. Prota Ljubomir Kupusarević i sindel Georgije Vidicki imali su najveću ulogu u prijelazu santovačkih Šokaca na pravoslavlje. U pogledu ovdašnjih Hrvata popis iz 1910. spominje ih kao Šokce i Bunjevce, iako se mjesno stanovništvo mahom izjašnjavalo pod nazivom Šokci. Interesantno je i da je od 3706 mještana mađarskim jezikom govorilo njih čak 2811. Valja spomenuti i to da uz promjenu vjeroispovijesti nisu odmah svi prihvatili i srpsku nacionalnost. Od 747 pravoslavaca se 1910. njih 531 izjasnio pripadnikom srpskog naroda.

Bođani su bili hrvatsko-srpski grad sa samo 102 Mađara i 76 Nijemaca. Bunjevci i Šokci su živjeli i u Deronjama (205 Šokaca) i Selenči (59 duša), Dalmatini u Ratkovu (Paripašu, 43 osoba). Šokci iz Vajske su po zapisima vlč. Mate Babogredca doselili iz Bošnjaka ili su stanovali oko toga mjesta, a zvali su se Bošnjacima. Njihovi su pretci izbjegli iz Bosne, a nakon oslobođenja od Turaka jedan je njihov dio preselio u okolicu Vukovara ili se vratio u Bošnjake. Drugi dio je pak prešao Dunav i nastanio se u Bođanima, Vajskoj i Plavni te je ostao vjeran ikavskom govoru.

U kotaru Palanka su danas u Tovariševu i Bukinu skoro sasvim nestale šokačko-hrvatske enklave, iako je Bukin prije doselidbe Nijemaca bio većinsko šokačko selo. No, već 1910. ih je popisano samo stotinjak, a danas je u mjestu ostalo njih oko 20. U Plavni su većinu stanovništva činili Šokci (točan broj im se ne zna jer su u rubrici „ostali“ uz njih popisani i mjesni Romi). Danas je njihov postotak i broj znatno zaošao za većinskim srpskim pučanstvom, koje je u selo doseljeno nakon dva svjetska rata u napuštene domove Mađara i Nijemaca. Zanimljivo je da je 1910. u selu bilo sedmero Srba (iako je bilo 86 pravoslavaca), a danas ih je preko tri tisuće.

U Čantaviru samo 63 stanovnika mjesta nije znalo mađarski. Od ukupno 7625 (zajedno s pet ovdašnjih vojnika) mještana mađarski je govorilo njih 7562.

U Somborskom kotaru je Čonoplja nakon protjerivanja Turaka bila bunjevačko naselje. Već 1721. se spominje kao pustara u kojoj živi ukupno 42 stanovnika (Bunjevci i Mađari), dok su 1747. ovdje doseljeni razvojačeni somborski graničari Bunjevci. Tako su u mjestu 1752. živjele 24 obitelji, od kojih su čak 23 bile bunjevačke. Iste godine su u naselje doselili Slovaci, a potkraj stoljeća i podunavske Švabe, kojima je podignuto 119 kuća. Ovi potonji su početkom 20. stoljeća činili skoro polovicu stanovnika mjesta, ali su poslije Drugog svjetskog rata doživjeli poznatu sudbinu, kako u Bačkoj, tako i u Slavoniji (Bara 2010). Uslijed mučenja u zatvoru u Srijemskoj Mitrovici ubijen je ili je pak od gladi umro i mjesni župnik Antal Haug. Za razliku od Nijemaca, poslijeratna osveta prema Mađarima bila je nešto blaža, pa su oni uglavnom mogli ostati u svojoj domovini. Poslije rata je u njemačke kuće naseljeno oko tri tisuće Srba iz okolice Slunja, Vrginmosta i Cazina. Postupno je opadao i broj Bunjevaca, iako je ovdje još za vrijeme Kraljevine Jugoslavije Hrvatska seljačka stranka imala brojne pristaše (Sekulić 1989: 83).

U gradovima je najviše Bunjevaca (33 208) popisano u Subotici, a zatim u Somboru (6289), Baji (2188) i Novom Sadu (246). Iako je bilo rasprostranjeno mišljenje kako je Subotica neprijeporno bunjevački grad, ipak se većina stanovnika izjasnila da joj je mađarski materinski jezik. U gradu su živjela 93 232 građana i 1378 vojnika. Od ukupno 94 610 Subotičana mađarski jezik je govorilo njih čak 76 112, a pismeno je bilo nešto više od polovine stanovnika (48 932). Za razliku od preostala tri grada, u Novom Sadu je živjelo čak 1453 Slovaka, dok ih je u Subotici bilo 100, u Baji 45, a u Somboru samo 38. Isto tako je i broj Rusina i Hrvata bio znatno veći u Novom Sadu, nego u preostala tri grada. Hrvata je bilo 621, a u Somboru 83, u Subotici 39, a u Baji samo 16. Najviše Srba bilo je u Somboru (11 881) gdje su činili relativnu većinu u odnosu na Mađare, te u Novom Sadu (11 594), dok ih je u Subotici bilo 3514, a u Baji samo 220. U pogledu vjeroispovijesti su Subotica (85

445 rimokatolika i 152 grkokatolika) i Baja (17 871 + 38) bili dominantno katolički gradovi, dok je u Somboru bilo 16 796 rimokatolika i 73 grkokatolika, a u Novom Sadu njih samo 13 383 + 458. Shodno tomu je najviše pravoslavaca bilo u Somboru (11 880) i Novom Sadu (11 553), dok je u Subotici bilo samo 3486 pripadnika te vjeroispovijesti, a u Baji tek njih 332. Sukladno narećenim podacima, a imajući u vidu da je većina Bunjevaca govorila mađarski jezik, projicira se slika da je u Somboru bilo najmanje građana koji su razumjeli mađarski (15 984), u Baji ih je bilo 20 396, u Novom Sadu 21 654, te u Subotici čak 76 112. Glede pismenosti je također prednjačila Subotica, jer je čak 48 932 građana bilo pismeno, dok taj broj u Novom Sadu iznosi 23 199 (od ukupno 33 590 građana i vojnika), u Somboru 17 356 (od ukupno 30 593 građana i vojnika), a u Baji 14 194 (od ukupno 21 032 građana i vojnika).

Iako stoji zamjerka da je metodologija popisa nesređena i manjkava, te da popis nije vjerodostojno zabilježio nacionalnu strukturu pojedinih mjesta, ipak iz njega saznajemo da su Bunjevci, Šokci u značajnom broju živjeli i u mjestima: Mol, Pačir, Bačka Topola, Stara Moravica, Ratkovo itd.

U županiji Pešta-Pilis-Solt-Kiškun koja je postojala od 1876. do 1950. godine i činili su je veći dijelovi današnje Peštanske i Bačko-kiškunske županije, Bunjevci su bili zastupljeni u Kalačkom kotaru i to napose u Dušnoku. U popisu su se izjasnili pod nazivom Iliri. Glede vjeroispovijesti, u cijelom kotaru bilo je samo 109 pravoslavaca, što znači da se pod nazivom Iliri trebaju tražiti Bunjevci. Oni su se kasnije nazivali Racima, katoličkim Racima, a od konca 20. stoljeća Hrvatima ili češće rackim Hrvatima. Ovdajšnji Hrvati, zajedno s onima iz Bačina su podunavski Hrvati, koji su se ovdje naselili u 16. stoljeću i govore slavonskim narječjem hrvatskog jezika (ekavicom). Zanimljivo je da je po popisu iz 1910. godine u Bačinu svih 3714 stanovnika govorilo mađarski, a da je uz 3713. Mađara upisan i jedan Hrvat. To znači da su Bunjevci, kojih još i danas (po popisu iz 2011.) ima oko 12,2 % (a 11,7 % ih se nije izjasnilo o nacionalnosti, jer imaju dvojni identitet), popisani kao Mađari. Sličnu demografsku sliku u pogledu Hrvata Bunjevaca popis bilježi i u Kalači, sjedištu nadbiskupije. U taj gradić su franjevci u 17. stoljeću doveli veliki broj Dalmatina (Bunjevaca), u njemu je 1636. rođen fra Mihovil Radnić (kulturni djelatnik i pisac), tu je kao nadbiskup stolovao Adam Patačić, autor rječnika *Dictionarium latino-illyricum et germanicum*, a u njemu je službovao biskup Ivan Antunović, odnosno kao župnik Pavao Sučić. Kalača je bila crkveno središte i prosvjetni centar u kojem su se među inim školovali Ivan Petreš, Blaško Rajić, Lajčo Budanović, Pajo Kujundžić, Miroljub Ante Evetović i slikar Marko Horvacki. No, 1910. je u gradu bilo samo sedam Hrvata i 46 „ostalih“. Po popisu iz 2011., u Kalači je Hrvata oko jedan posto stanovništva, a njih 14,5 % se nije izjasnilo o nacionalnosti (većinom se radi o osobama s dvojnim identitetom).

Vancaga (Fancaga, Bajaszentistván) je posebno zanimljivo naselje. Iako se od 1930. nalazi u sastavu grada Baje i Bačko-bodroške županije, ovo mjesto je specifično po nekoliko stvari. Najprije po tomu što ima tri imena: Šokci ga nazivaju Fancaga, Bunjevci Vancaga, a racki Hrvati Ručka. Smatra se da naziv potječe od njemačke riječi Bandsage, koju su Dalmatini preuzeli u ovom obliku. Tako se, naime, naziva

Županija Pešta-Pilis-Solt-Kiškun

| Županija, kotar, općina | Mađari | Nijemci | Slovaci | Rumunji | Rusini | Hrvati | Srbi | Ostali |
|---|--------|---------|---------|---------|--------|--------|------|--------------------|
| 28. Pešta-Pilis-Solt-Kiškun Kalački kotar | 40 794 | 320 | 60 | 13 | - | 11 | 21 | 3152 (Iliri) |
| Baćin | 3713 | - | - | - | - | 1 | - | - |
| Dušnok | 429 | 31 | 21 | 1 | - | 3 | - | 2887 (Iliri) |
| Kalača | 11 388 | 255 | 31 | 2 | - | 7 | 9 | 46 |
| Kiskoroski kotar Vancaga (Bajaszentistván) | 2411 | 196 | 16 | 1 | - | 5 | 4 | 1106 (Bunjevci) |

tesarska sjekira, jer su stanovnici sela sjekirama raskršili prostor na kojem su kasnije podigli selo. Mađarski naziv Bajaszentistván je prošireni naziv sela Szentistván koji se u izvorima spominje od 1520. Nakon poplave 1782. godine, kalački nadbiskup je ovamo dao naseliti stanovnike poplavljenog Pandura, a zatim 1804. i stanovnike Kakkonja. U 19. stoljeću se V(F)ancaga bilježi kao mađarsko-dalmatinsko selo. Dalmatini (za razliku od ovoga naziva koji za stanovnike sela spominju izvori, u literaturi se mještane često koristi naziv Bunjevci) su svojedobno podigli i seosku crkvu, pa su zbog toga u prvom redu sjedili pripadnici ove zajednice, a iza njih novodoseljeni lokalni Nijemci (Švabe), a tek iza njih Mađari. Dolazak mađarskih svećenika znao je dovesti do izgređa, jer su se mještani svim silama borili da se mise slave na dalmatinskom jeziku. Po popisu iz 1910. za domaće pučanstvo se više ne koristi naziv Dalmatini, nego Bunjevci, a pod njima su se podrazumijevali Mađarima blagonakloni južni Slaveni.

Torontalska županija

U Torontalskoj županiji je bilo 125 041 Mađara, 158 312 Nijemaca, 15 899 Slovaka, 86 168 Rumunja, 10 Rusina, 4068 Hrvata, 191 036 Srba i 13 809 ostalih, a u municipiju Pančevu je popisano 4364 Mađara, 7467 Nijemaca, 244 Slovaka, 769 Rumunja, 1 Rusin, 135 Hrvata, 8714 Srba i 114 ostalih.¹³ Po vjeroispovijesti je u županiji bilo 272 283 (45,8 %) rimokatolika i 3603 (0,6 %) grkokatolika, 11 556 (2,0 %) kalvina, 22 926 (3,8 %) evangelika, 277 281 (46,7 %) pravoslavni, 108 (0,0 %) unitarijanaca, 5408 (0,9 %) izraelita i 1178 (0,2 %) ostalih. U Pančevu je bilo 7510 (36,1 %) rimokatolika i 225 (1,1 %) grkokatolika, 993 (4,8 %) kalvina, 1979 (9,5 %) evangelika, 9361 (45,0 %) pravoslavni, 7 (0,0 %) unitarijanaca, 706 (3,4 %) izraelita i 27 (0,1 %) ostalih.¹⁴

Nešto malo o Srijemu

Iako se osporavanje popisa odnosi samo na mađarski popis, pa je prema tome onaj segment koji se odnosi na Hrvatsku „pošten“, ipak radi stvaranja cjelovitije

¹³ Isto, str. 23.

¹⁴ Isto, str. 33.

Županija Pešta-Pilis-Solt-Kiškun

| Županija, kotar, općina | Rimokatolici | Grkokatolici | Kalvini | Evangelici | Pravoslavci | Unitarij. | Izraeliti | Ost. | Zna mađarski | Pismeni |
|--|--------------|--------------|---------|------------|-------------|-----------|-----------|------|--------------|---------|
| 28. Pešta-Pilis-Solt-Kiškun Kalački kotar | 37 048 | 17 | 5963 | 74 | 109 | - | 928 | 232 | 43 415 | 31 704 |
| Baćin | 3672 | - | 17 | 2 | - | - | 23 | - | 3714 | 2524 |
| Dušnok | 3110 | 1 | 3 | 4 | 1 | - | 41 | 212 | 2505 | 2058 |
| Kalača | 10 920 | 11 | 175 | 34 | 5 | - | 593 | - | 11 706 | 8516 |
| Kiskoroski kotar Vancaga (Bajaszentistván) | 3638 | - | 43 | 3 | 1 | - | 26 | 28 | 3434 | 2571 |

slike iznosimo i neke podatke koji se odnose na dio Srijema, koji danas pripada Vojvodini. U cijeloj županiji (popisanoj pod rednim brojem 69.) je od 394 172 stanovnika bilo 177 456 Srba, 103 998 Hrvata, 61 527 Nijemaca, 27 523 Mađara, 13 706 Slovaka, 4634 Rusina, 511 Rumunja i 7748 ostalih. U pogledu vjeroispovijesti je bilo 183 156 pravoslavaca, 172 506 rimokatolika i 5667 grkokatolika, odnosno 25 570 evangelika, 6974 kalvina, 3098 izraelita, 1 unitarijanac i 131 građanin u rubrici „ostali“. Promatrajući samo kotareve koji su sada u Srbiji, u kotaru Irig je od 25 320 stanovnika bilo 1816 Hrvata, u kotaru Mitrovica (od 32 012) 1071, u kotaru Stara Pazova (od 46 430) 5670, u kotaru Ruma (od 49 138) 3730, u kotaru Šid (od 33 108) 11 309, u kotaru Zemun (od 37 718) 892, u gradu Srijemski Karlovci (od 6342) 1899, u gradu Srijemska Mitrovica (od 12 909) 3915, u gradu Petrovaradin (od 5727, od kojih čak 1567 vojnika) 3266 Hrvata. U municipiju Zemun je od 17 131 stanovnika (čak 1296 vojnika) bilo 6559 Nijemaca, 5653 Srba, 2200 Hrvata, 1999 Mađara, 135 Slovaka, 76 Rumunja, 8 Rusina i 501 popisani građanin u rubrici „ostali“. Uz 9634 rimokatolika i 55 grkokatolika, u gradu je živio i 5581 pravoslavac, 681 izraelit, 538 kalvina, 357 evangelika, 6 unitarijanaca i 9 ostalih. U cijelom Srijemu je pismenih bilo 222 322, a mađarski jezik je govorilo samo 43 009 osoba.

Kotarevi Irig, Mitrovica, Stara Pazova, Ruma, Zemun, koji danas pripadaju Srbiji imali su srpsku, a kotarevi Vinkovci i Županja, koji su ušli u sastav Hrvatske imali su hrvatsku većinu. U kotaru Vukovar, koji je imao relativnu srpsku većinu, a hrvatski je postao zbog zemljopisnih razloga, bilo je 14 896 Srba, 10 353 Hrvata, 8612 Nijemaca, 6386 Mađara, 1567 Rusina, 73 Slovaka, 19 Rumunja i 634 ostalih. U samom gradu Vukovaru je od 10 359 stanovnika bilo 4125 Hrvata, 3502 Nijemca, 1592 Srbina, 954 Mađara, 46 Rusina, 23 Slovaka, 3 Rumunja i 11 ostalih.

U kotarevima Šid i Ilok naselja su dospjela većim dijelom u Srbiju, a manjim dijelom u Hrvatsku. U kotaru Šid je bilo 14 155 Srba, 11 305 Hrvata, 3202 Nijemca, 2329 Rusina, 954 Slovaka, 810 Mađara, 3 Rumunja i 345 ostalih. U kotaru Ilok bilo je 11 953 Srba, 5488 Hrvata, 3683 Nijemca, 3410 Slovaka, 3256 Mađara, 66 Rusina, 24 Rumunja i 581 ostalih.

Mađarizacija

Zanimljivo je da je u Baranjskoj županiji 158 031 osoba navela mađarski kao materinski jezik, a od onih kojima nije bio materinski je 65 063 osoba znalo mađarski, a 79 562 Baranjca nisu govorili mađarski, nego samo svoj materinski jezik. U Pečuhu je 41 628 osoba navelo mađarski kao materinski, a taj je jezik govorila i 6021 osoba druge nacionalnosti, dok samo njih 2173 nije uopće znalo mađarski. Prednje brojke upućuju na to da je gradsko stanovništvo naučilo mađarski, za razliku od seoskoga pučanstva koje je u okviru svojih zajednica govorilo samo svojim materinskim jezikom.

U Bačko-bodroškoj županiji je 267 714 osoba navelo mađarski kao materinski jezik, a u redovima drugih nacionalnosti je mađarski jezik govorilo 88 305 osoba, a nije ga poznavao čak 276 541 stanovnika županije (43,7 %). U Baji je 16 796 osoba navelo mađarski kao materinski jezik, poznavalo ga je još 3600 pripadnika drugih narodnosti, a samo 636 građana nije znalo službeni jezik u Ugarskoj. U Subotici je mađarski govorilo 55 587 osoba kao svoj materinski jezik, poznavalo ga je još 20 525 Subotičana, dok 18 498 mještana nije znalo mađarski. U Novom Sadu je 13 343 građana označilo mađarski kao materinski jezik, 8311 osoba ga je govorilo, a 11 936 mještana nije govorilo taj jezik. Sombor je bio jedino mjesto u županiji u kojemu je broj onih koji nisu govorili mađarski (14 609) bio skoro identičan broju onih koji su se njime služili (15 984, od čega je 10 078 osoba navelo mađarski kao materinski, a 5906 duša kao jezik koji poznaju).¹⁵

Ne analizirajući sve županije, spomenimo još samo da je u Torontalskoj županiji bilo čak 377 586 građana koji uopće nisu poznavali službeni jezik, a njime se služilo 216 757 stanovnika županije (od toga je 125 041 osoba mađarski navela kao svoj materinski jezik). U Pančevu 11 623 građana nisu govorili mađarski, a 9185 duša jest (samo 3364 osobe su ga navele kao materinski jezik).

Teza o neistinitim podacima u popisu iz 1910. i njegovo osporavanje proširili su se već na pariškim mirovnim pregovorima i usvajanju Trianonskog mirovnog dogovora i to ne samo među političarima, nego i statističarima. Naročito su bili glasni Rumunji i Srbi, tvrdeći da ti podatci nisu relevantni zato što su informacije o narodnosnim jezicima uzimane na temelju tzv. subjektivnih čimbenika, zbog čega mnogi pripadnici manjinskih naroda nisu priznali svoj „pravi materinski jezik“. Zbog toga su popisivači upisivali da je njihov materinski jezik mađarski. Na taj je pak način predimenzioniran broj Mađara. Slične pritužbe nalazimo i među svim ostalim narodima nekadašnje Ugarske.

Međutim, mađarski statističari se ni danas ne slažu s tim optužbama, tvrdeći da se doduše, mogu ispraviti, proširiti skoro svi podatci, pa tako i oni koji nose karakter statistike i demografije, ali prilikom uzimanja podataka o manjinskoj, narodnosnoj pripadnosti važi opće načelo dobrovoljnosti. Prema tome, popisivač treba unijeti onaj podatak koji mu je prezentiran. Pri tomu priznaju da bi ove primjedbe bile ma-

¹⁵ Isto, str. 28.

nje vjerodostojnije da su 1910. koristili bolju metodologiju, pa da su primjerice radi utvrđivanja da pojedinac pripada nekoj narodnosnoj skupini u popisnom listu mogli postaviti i neka potpitanja, a postoje i drugi mehanizmi za utvrđivanje narodnosne pripadnosti, ali je po njima neprijeporno da se popis iz 1910. treba prihvatiti kao takav. On svjedoči o sklonostima ljudi da se izjasne kao pripadnici narodnosti, da navedu svoj „pravi“ materinski jezik, o njihovu stavu prema pripadnosti određenoj narodnosnoj skupini itd.

Ovu tvrdnju potkrepljuju dva popisa, koja baš i nisu provedena u regularnim okolnostima. Prvi od njih je tzv. Srpski popis iz 1919., a drugi Mađarski popis iz 1941.

Srpski popis iz 1919. i mađarski popis iz 1941.

Bajski trokut i Baranja su proveli 33 mjeseca pod srpskom okupacijom koja je počela u studenom 1918. U ožujku 1919. je beogradsko Ministarstvo unutarnjih poslova naložilo provedbu popisa pučanstva na okupiranim područjima, s ciljem da popis potvrdi opravdanost planirane aneksije. Za tu su svrhu u Novom Sadu sastavili (Gradsko vijeće Novog Sada) i 1. veljače 1919. tiskali popisne listiće na ćirilici, što mnogi stanovnici Mađarske nisu uspijevali ni pročitati, pa zato nisu htjeli potpisati listiće. Zbog toga su ih okupacijske vlasti privede u srpsko zapovjedništvo. (Gorjanac 1982: 464). List *Dunántúl* je istaknuo da popis vrše isključivo Srbi kako bi pokazali da Pečuh nije mađarski grad. „Zato u popisni listić ne upisuju stvarno stanje, to jest izjašnjavanje anketiranih o svojoj nacionalnosti, nego na temelju prezimena sami određuju tko je koje nacije. Tako se Kosići upisuju kao Srbi, a Hoffmani, Öberhammeri itd. kao Nijemci.“¹⁶ Radojka Gorjanac koja se bavila istraživanjem „srpskog popisa stanovništva Baranje“ primjećuje da su s nadnevkom 15. ožujka 1919. srpski čelnici brzojavom poslali svim kotarskim predstojnicima žurnu naredbu da se u ukupan broj popisanih treba uključiti i svekoliko brojno stanje stacioniranih srpskih vojnika. (Gorjanac 1982:465). Upitnik je uz sva ostala pitanja sadržavao i pitanje o nacionalnosti i vjeroispovijesti, je li njegova obitelj slavenskoga podrijetla odnosno je li netko od roditelja glave obitelji bio slavenskoga podrijetla. Popisne listiće su skoro bez izuzetka pisali sami popisnici, a nerijetko su oni popisivali listić „umjesto popisane osobe“. (Isto, 466). Dodaje da su u rubrike „nacionalnost“ i „vjeroispovijest“ upisivani „iznenađujući“ podatci kao što su „Srbin katolik“, „Srbin – protestant (kalvin)“, nadalje da su „slavenizirali neka prezimena, pa je tako Wagner postao Vagnerović, Schmidt Šmitović, a Nagy Veljković.“ Uvedena je i kategorija „Slaven“.

Pod sličnim okolnostima je za vrijeme mađarske vlasti u Bačkoj održan popis iz 1941. Prethodno je temeljem bečke arbitraže 30. kolovoza 1940. Mađarska dobila dio Trianonskim mirovnim ugovorom odcijepljenih teritorija, pa je popis stanovništva iz 1941. proveden na znatno većem državnom teritoriju (171 753 km²), u koji je ušao i dio današnje Vojvodine. Vraćeno je 11 475 km² od Trianonskim mirom odcijepljenih 20 799 km². Na tom području (55,2 % od odcijepljenih zemalja) živjelo

¹⁶ Népszámlálás folyik Pécssett. U: *Dunántúl*. 14. ožujka 1919.

je 1,1 milijuna stanovnika. No, dok su u vraćenoj Slovačkoj ili u sjevernom dijelu Sedmogradske Mađari bili u većini, dotle u Bačkoj tomu nije bilo tako, premda je mađarsko stanovništvo i tu imalo relativnu većinu. Uz oko 301 tisuću Mađara, na tom području je stanovalo 243 tisuće Srba, 220 tisuća Hrvata, 197 tisuća Nijemaca, 80 tisuća Slovenaca, 40 tisuća Slovaka te po 15 tisuća Židova i Rusina. Tiskano izdanje rezultata tog popisa pripremljeno je 1943.-44., ali je ostalo u rukopisu slijedom ratnih događanja, a napose zbog činjenice što ga je vlada smatrala povjerljivim materijalom. I ovaj popis se temeljio na materinskom jeziku, vjerskoj pripadnosti, poznavanju mađarskog jezika itd. Popisivači su pod materinskim jezikom trebali upisati onaj jezik koji je takvim odredio upitanik, izjasnivši se da taj jezik govori najbolje i najradije. Novost u anketnim upitnicima bila je rubrika „nacionalnost“, uz upit o materinskom jeziku i državljanstvu. Međutim, i taj popis svjedoči o nekoj vrsti autocenzure među pripadnicima manjina. Naime, ratne prilike i prijelazna vlast navele su mnoge pripadnike nacionalnosti da zataje svoju nacionalnu pripadnost.

Stevan Mačković primjećuje kako je karakteristika svih popisa u razdoblju od 1910. do 1941. u tomu što se mjesno stanovništvo u nacionalnom pogledu različito izjašnjava ovisno o nositeljima vlasti. Analizom podataka iz 1910. i 1919. lako je uočljivo da su se dotadašnji Mađari „prepisali“ u Bunjevce. To se naročito lako može pratiti na primjeru Subotice. Stevan Mačković piše da je u mađarskom popisu iz 1910. upisano 33 390 Bunjevaca (u rubrici ostali), a u srpskom popisu je njihov broj narastao na 65 135 (od ukupno 101 286. stanovnika Subotice), to jest za 196 %. Istovremeno je broj Mađara pao s 55 587 na 19 580, dakle ostalo ih je samo 28 %. To znači da je barem trećina pučanstva sebe doživljavala i kao Bunjevce i kao Mađare, pa su se pred mađarskim vlastima izjašnjavali etničkim Mađarima, a pred srpskim vlastima kao Bunjevci. Pritom ne bježimo od mogućnosti da su mađarski, ali i srpski popisivači mogli i na „svoju ruku“ ljude s mađarskim ili slavenskim imenima i prezimenima upisati pod „željenu naciju“. Imajući u vidu da su Bunjevci nosili osobna imena Šandor, Bela, Kalman i slična, to su ih mađarski popisivači mogli smatrati Mađarima, a kako su im prezimena neprijeporno slavenska, to su ih srpski popisivači mogli evidentirati kao Bunjevce. Stevan Mačković pravilno primjećuje da se u Subotici 1919. godine nije bilo lako javno izjasniti Mađarom, nego je bezbolnije bilo „biti“ Bunjevac! Zaključuje da u gradu nikada nije bio veći broj i udio Bunjevaca, nego po popisu iz 1919. godine (Mačković). Jamačno su 1941. brojni tadašnji Bunjevci opet „postali“ Mađari, kao što su se u jugoslavenskom popisu iz 1946. ponovo „pretvorili“ u Bunjevce-Hrvate.

Umjesto zaključka

Popis iz 1910. već stotinjak godina zaokuplja znanstvenu javnost s obzirom na stajalište historiografije kako je on poslužio ciljevima mađarizacije. Iako su popisivači možda gdjekad i samovoljno upisivali podatke, ipak ne treba dvojiti u istinitost popisa iz 1910. Austro-Ugarska Monarhija je bila uređena pravna država, snažna multinacionalna i multikonfesionalna zajednica naroda. Središnji statistički ured u

Budimpešti je pažljivo i sustavni analizirao podatke i analitički ih uspoređivao s rezultatima prethodnih izbora. Zato možemo prihvatiti argumentaciju mađarskih statističara da cilj popisa nije bio krivotvoriti podatke, nego dobiti jasnu sliku stanja u državi. No, pritom oni zapažaju da se načelno o svojoj nacionalnoj pripadnosti, jeziku i vjeroispovijesti izjašnjava svaki upitanik, a popisivač to upisuje. Vjerojatno je bio nemali broj onih koji su odlučili izjasniti se Mađarima i navesti mađarski kao materinski jezik. To je jamačno bilo lakše Bunjevcima (i Šokcima), koje su smatrali „dobrim Mađarima“ i koji su uglavnom govorili mađarski jezik. Tada je već skoro sasvim napušten naziv Dalmatin (Dalmata), koji je bio etnička oznaka za razliku od zavičajnog naziva Dalmatinac (Dalmát). Od druge polovine 19. stoljeća u Dalmaciji je bio vrlo snažan hrvatski nacionalni pokret, a osim toga je Hrvatska počevši od ozakonjivanja nagodbe tražila od budimpeštanske vlade da se angažira na vraćanju Dalmacije u sastav Hrvatske. Zajednička vlada bila je to dužna učiniti, ali kako je Dalmaciju i Istru kralj držao u svom posjedu kao austrijsku pokrajinu, stoga službena Budimpešta nije htjela ući u sukob s dvorom zbog toga. (Heka 2019:194.) Zadovoljila se Rijekom i Primorjem kao „Ugarskim primorjem“. Zbog narečenog je etnički naziv Dalmatin ugarskoj vladi bio manje prihvatljiv od naziva Bunjevac koji je preferirala i s kojim su se stanovnici južne Ugarske poistovjetili. U popisu stanovništva variraju nazivi koji se tiču etničke pripadnosti ove zajednice: Dalmatini (Mateović, Baračka, Bereg, Boršod, Čavolj, Šandor), Bunjevci (Bajmak, Bikić, Čantavir, Lemeš) i Šokci (Apatin, Bač, Bukin, Monoštor, Plavna, Vajska, Bođani, Sonta). (Bara 2011). Ponekad su u istom selu upisani pod dva imena (Vaškut, Gara, Kaćmar, Sentivan).

Izaslanstvo Kraljevine SHS u Parizu nastojalo je diskreditirati mađarski popis stanovništva te je 1919. organiziralo svoj popis, koji se dakako odvijao u uvjetima vojne okupacije i prilikom koje su popisivači „obratili pažnju“ i na možebitno slavensko prezime popisane osobe. Ovaj put su popisivači bili članovi lokalnih okupacijskih vlasti, pa su se ispitanici u vrlo velikom broju izjasnili Bunjevcima. Analizom podataka lako je uočljivo da su se dotadašnji Mađari „prepisali“ u Bunjevce. To se naročito lako može pratiti na primjeru Subotice. Stevan Mačković piše da je u srpskom popisu broj Bunjevaca narastao za 196 %, a broj Mađara je pao na samo 28 % ukupne populacije. To znači da je barem trećina pučanstva sebe doživljavala i kao Bunjevce i kao Mađare, pa su se pred mađarskim vlastima izjašnjavali etničkim Mađarima, a pred srpskim vlastima kao Bunjevci. S obzirom da u bačkim obiteljima obično postoji jedan predak koji je Bunjevac, Nijemac ili Mađar, stoga je i identifikacija s tim identitetom logična.

Pritom ne bježimo od mogućnosti da su mađarski, ali i srpski popisivači mogli i na „svoju ruku“ ljude s mađarskim ili slavenskim imenima i prezimenima upisati pod „željenu naciju, naročito ako je netko imao mađarsko prezime a bunjevačko ime ili obratno“. Popisi stanovništva nam sve do najnovijih vremena potvrđuju kako se pripadnici nacionalnih manjina nerado izjašnjavaju o svom etničkom podrijetlu, pogotovo kada to ni politički nije oportuno (ratne okolnosti, poraće, kriza u odnosima među državama i narodima). Upravo su Bunjevci zoran primjer (za razliku od Šo-

kaca koji uglavnom prihvaćaju hrvatski identitet) kako se radi „političke korektnosti“ umjesto identifikacije s hrvatskim nacionalnim korpusom, prihvaća bunjevački identitet. On je neka vrsta štita od mogućih napada, ali je i „rezervna opcija“ za one pojedince koji nemaju nikakva čuvstva prema hrvatstvu, ali se zbog raznih razloga ne žele izjasniti „katoličkim Srbima“. Naime, na Balkanu (iako Bačka to zemljopisno nije) još uvijek postoji ta čvrsta poveznica između nacije i vjeroispovijesti, kao što je bila temeljem za nacionalno izjašnjavanje još i u 19. stoljeću.

Literatura

- A Magyar Szent Korona Országainak 1910. évi népszámlálása*. Első rész. A népesség főbb adatai. 1912. Budapest: Magyar Statisztikai Közlemények. 42. kötet. A Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal.
- Baranyai helytörténetírás. A Baranya Megyei Levéltár évkönyve*, 1981. Pécs: Könyvtár Hungaricana.
- Bara, Mario. 2011. Popisi stanovništva i njegova klasifikacija – slučaj bačkih Bunjevaca. Popisi stanovništva i njegova klasifikacija – slučaj bačkih Bunjevaca. <https://www.zkvh.org.rs/hrvati-u-srbiji-post/povijest/popisi-stanovnitva-i-njegova-klasifikacija--sluaj-bakih-bunjevaca> (pristupljeno 30. svibnja 2022.).
- Bara, Mario. 2010. Sudjelovanje Hrvata u saveznoj kolonizaciji Vojvodine 1945.-1948. *Godišnjak za znanstvena istraživanja Zavoda za kulturu vojvodanskih Hrvata* 2: 157-187.
- Buday, L. (Ed.). 1911. Az 1910-es népszámlálás. A Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal munkássága 1871-1911. Magyar Statisztikai Közlemények Új Sorozat, 36. Budapest: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, Atheneum. 463-503.
- Dujmov, Dragomir. Santovačka buna i prelazak u pravoslavlje 1899. *Srpske narodne novine* 6. str. Wayback Machine (archive.org).
- Gorjanac, Radojka. Az 1919. évi szerb népszámlálás a megszállt Baranyában. *Baranyai helytörténetírás – A Baranya Megyei Levéltár évkönyve Helytörténetírás* 1981. Pécs, 1982. https://library.hungaricana.hu/hu/view/BARM_Evk_1981/?pg=546&layout=s.
- Györe, Zoltán i Attila Pfeiffer. 2017. Osnovne demografske odlike Ugarske prema popisu stanovništva iz 1910. godine. *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду*, Књига XLII-2 (2017) Annual Review of the Faculty of Philosophy, Novi Sad, Volume XLII-2 : 89-..., 94.
- Gyurok, János. 1998. A magyarországi horvátok 1910-1990. Pécs. Az 1930-as népszámlálás (sulinet.hu). (szociológiai, demográfiai, történeti jellemzők a népszámlálások alapján)
- Heka, Ladislav. 2009. *Povijest Hrvata Dalmatina*.
- Heka, Ladislav. 2019. *Hrvatsko-Ugarska nagodba*. Zagreb : Srednja Europa.
- Mačković, Stevan. Subotica – stanovništvo 1910. i 1919. godine. <https://stevanmackovic.wordpress.com/subotica-stanovnistvo-1900-i-1919-godine> (pristupljeno 30. svibnja 2022.).

Ostojić, Tihomir. 1899. Santovo u narodnoj pesmi. *Branik* Novi Sad, 4. ožujka.

Sekulić, Ante. 1989. *Bački Bunjevci i Šokci*, Zagreb: Školska knjiga.

Vasiljević, Z. 2019. Rekonstrukcija Doma i otvorenje Šokačke kuće. *Hrvatska riječ*, 4. siječnja, 22-23.

Summary

The 1910 census and its historical, legal and political reminiscences

For decades, there has been controversy over the 1910 census, the last conducted within the Austro-Hungarian monarchy. There have been numerous objections concerning it, doubts about its credibility have arisen among the South Slavic intelligentsia (and the Catholic clergy), especially among the delegation of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, which sought to tear off as much of Hungary as possible during the Paris Peace Talks.

Under the explanation that the 1910 census had been unreliable, the Serbian occupation authorities conducted their own "population census" in 1919, which was intended to support the Belgrade government's territorial claims to the territory of Bačka and Baranja. Although today no one considers that "Serbian census" relevant, it served its purpose in obtaining territorial concessions.

Given that the controversy over the 1910 census continues to this day, I decided to make an effort and take this extensive material, presented in six thick volumes printed on thousands of pages, into my hands and extract data relating to Croats, Dalmatians, Bunjevci, Šokci. In doing so, I put emphasis on Croats from Southern Hungary, thus omitting the numerous Croatian communities from Western Hungary. I presented to the reader the data I personally copied from these volumes and analyzed. Consequently, this is not material downloaded from the Internet, nor the transmission of repeated statistics, often incorrect, but my modest contribution to this issue.

The main topics of my interest were Baranja and Bačko-Bodroška counties, national and religious composition of the population, literacy within these counties and settlements, as well as getting to know the number of inhabitants who knew Hungarian.

Keywords: 1910 population census, mother tongue, Hungarianization, Bačko-Bodroška and Baranja counties